

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kong Frederik den Fjerdes Skoler

(Rytterskolerne)

*Udgivet i 200 Aaret efter deres Oprettelse
af*

Thøger Jensen

G. ch

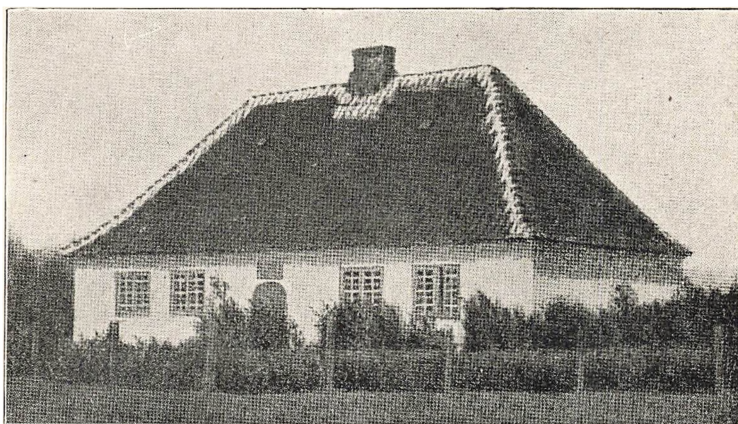
I Kommission hos Carl A. Boesen, Aarhus

KONG FREDERIK DEN FJERDES SKOLER

KONG FREDERIK DEN FJERDES SKOLER

(RYTTERSKOLERNE)

UDGIVET I 200 AARET EFTER DERES OPRETTELSE

AF

THØGER JENSEN

AARHUS

I KOMMISSION HOS CARL A. BOESEN

TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET

MCMXXI

FORORD

Ved at sysle med min Slægts Historie kom jeg for fire Aar siden i Landsarkivet i Viborg til at beskæftige mig en Del med de gamle Protokoller og Dokumenter fra Skanderborg Rytterdistrikt, i hvilket mine Forfædre hører hjemme i hvert Fald fra 1612. Ved denne Beskæftigelse genvakte min Interesse for „Kongeskolerne“ paa Rytterdistrikterne, og jeg besluttede da at sætte mig grundigt ind i deres Tilblivelseshistorie for muligvis ved deres 200 Aars Jubilæum i 1921 at udgive et Skrift om dem.

Nu indser jeg imidlertid, at dette vilde blevet mig umuligt, hvis afdøde Etatsraad Joakim Larsen ikke havde været saa velvillig at overlade mig sine Optegnelser fra Rigsarkivet m. fl. St. om disse Skoler. Herfor fortjener han min bedste Tak.

I Undervisningsministeriet, i Dansk Skolemuseum, i Rigsarkivet og i det kgl. Bibliotek har jeg ogsaa mødt Forstaaelse og Velvilje, hvorfor jeg bringer min ærbødige Tak.

Ligeledes takker jeg de mange Lærere, som under mit Besøg i Skolerne har taget venligt imod mig og givet mig mange værdifulde Oplysninger og Vink.

Til Slut bringer jeg ogsaa Hr. Overlærer Hans Rasmussen min bedste Tak for hans nedenauførte historiske og anbefalende Forord.

Maatte saa dette lille Skrift trods sine Mangler og Ufuldkommenheder bidrage lidt til, at Mindet kunde blive levende hos os om den Iver og Offervillighed, der for 200 Aar siden bragte de ledende her i Landet til ved Hjælp af Skolevæsenet at hæve Almuen op af Uvidenhedens Mørke! Maatte mange i vor Tid ligne Kong Frederik den Fjerde og hans trofaste Medarbejdere i deres Omsorg for sand Oplysnings videre Udbredelse, og maatte vort Skolevæsen stadig udvikles og forbedres til Held og Lykke for vort Folk!

Thøger Jensen.

Det var ikke saa helt galt, da nogle Blade nylig uforvarende kom til at meddele, at vi i Aar kunde holde 400 Aars Jubilæum for vort Folkeskolevæsen, eftersom det var i Aaret 1521, at Kristian II udgav sin Forordning om Skolevæsenet, i hvilken der gaves Landbefolkningen Anvisning til Skolehold for deres Børn paa Dansk. Men der gik som bekendt 200 Aar efter den Tid, før der blev gjort det næste — og afgørende — Skridt til almindelig Folkeoplysning ved de 240 Skoler, som Frederik IV oprettede paa de kongelige Godser. Ved disse gjorde Landsbyskolerne det store Skridt fra Nomadetilværelsen til de faste Boliger, og Bevægelsen lod sig derefter ikke standse, selv om der endnu gik et lille Hundrebaar, før den blev udstrakt til hele Landet.

De kongelige Skoler, som det i de sidste Tider er blevet almindeligt at give det noget misvisende Navn „Rytterskolerne“, er Grundlaget for vor Folkeskole paa Landet, hvorfor ethvert Bidrag til deres Historie maa hilses med Glæde; thi det er jo rigtigt, hvad Grundtvig synger:

„Saa siger Beda, den ærlige Mand:
Det er vel gjort af hvem, der kan,
at skrive Forfædrenes Gerninger alle.
Er de onde, da maa man dem fly;
er de gode, dem gøre paa ny
og dem ingensinde frafalde.“

Man maa derfor være Forfatteren af nærværende lille Skrift taknemmelig for det Bidrag til Skolernes Historie, han her har givet. Jeg har med stor Interesse gennemlæst hans Manuskript og kan derfor trygt anbefale Kaldsfæller og andre skoleinteresserede at stifte Bekendskab med Bogen. Frederiksberg, i Marts 1921.

Hans Rasmussen.

Frederik IV (Maleri af Wahl i Rosenborg).

Kong Frederik den Fjerde lod i Aarene 1717 og 18 indrette saakaldte Rytterdistrikter paa de kongelige Godser. Paa Sjælland seks: København, Frederiksborg, Kronborg, Tryggevælde, Antvorskov og Vordingborg; Falster udgjorde et Distrikt, Lolland et og Fyn et; i Jylland tre: Koldinghus, Skanderborg og Dronningborg; i alt var der tolv Distrikter.

Over disse Rytterdistrikter udarbejdedes der af dertil beskikkede Kommitterede meget nøjagtige og udførlige „KrigsJORDEBØGER“, som endnu opbevares i Arkiverne og imponerer baade ved deres Størrelse (22 Tom. \times 17½ Tom. \times 3½ Tom.) og smukke Udstyr. — De kostede ca. 300 Rdlr. for hvert Distrikt.

De Kommitterede i de tre nordsjællandske Distrikter, Justitsraad Christian Carl Bircherod og Kancelliraad Ole Pedersen, indsendte under 20. Juli 1720 en „Memorial“ til Kongen, hvori det hed, at der nu i disse tre Distrikter snart var udarbejdet de befalede Jordebøger. Men inden de sluttede Arbejdet, vilde de tillade sig at¹⁾ „gøre denne vor allerunderdanigste Forestilling til Eders Kgl. Mayst., om ikke nogle visse Skoeler maatte allernaadigst indrettes udi disse tre Districter.“ — — — Til Skolehuse foresloges „Gadehuse“, og hver Skoleholder burde lønnes med 20 Slette Daler aarlig af Regimentskassen samt noget Tillæg af Sogdenes Indbyggere i Henhold til Fattigforordningen af 1708. Den aarlige Udgift er beregnet til 1000 Rdlr. Hvorledes disse Skoler burde indrettes, eller hvilken Velsignelse de vilde bringe Rytterbøndernes Ungdom, vilde de Kommitterede ikke pege paa, da de kendte Kongens „høyprikelige Forsorg for sligt godt Værk at befordre.“

Allerede før denne Henstilling indkom til Kongen, havde Magister P. Hersleb, der i 1718 var kaldet til Slotspræst i Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herløv, foreslaaet Kongen at oprette en Skole i Herløv²⁾ for Bønderbørn. Dette Forslag vandt Kongens Bifald, uden at vi dog kender hans Paabud om Skolens Oprettelse. Maaske har der været givet mundtlig Befaling i saa Henseende³⁾, ligesom han flere Gange mundtlig afgjorde Enkeltheder med de Kommitterede³⁾. — Hersleb har altsaa paavirket Kongen

i samme Retning som de Kommitterede, og det er maaske med Henblik paa Skolen i Herløv, at de nævner Kongens „høypriselige Forsorg“. Hersleb har jo tit været nævnt som den egentlige Ophavsmand til de 240 Rytter-skoler, men hans Arbejde for deres Oprettelse har vist ikke været nær saa stort som mange andres.

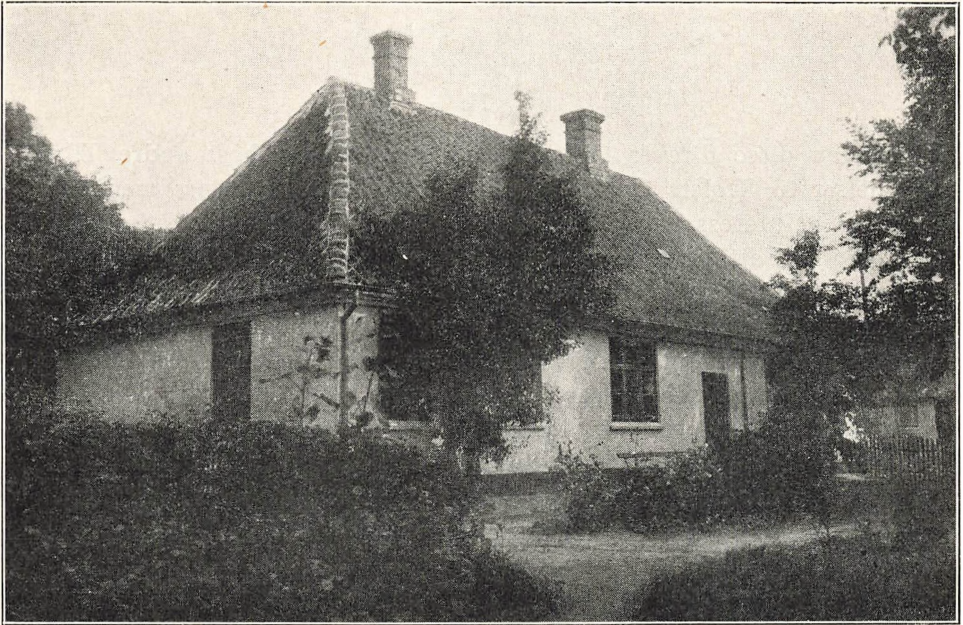
Frederik den Fjerde tog meget forstaaende mod de Kommitteredes Forestilling, og i Resolution af 12. Avgust 1720¹⁾ udtales der: „Vi approbere dunne angaaende Skoelers Indretning paa vort Ryttergods i de tre mentionerede Districter gjorde allerunderdanigste Forestilling, og at dertil af bemeldte tre Districters Rytter-Casser 1000 Rdlr. aarlig maa godtgøres.“ — I øvrigt skulde de forhandle med Sjællands Biskop om a) hvorfra man kunde faa dygtige Subjecta til Skolemestre ved disse Skoler, b) hvorledes de om deres Forhold skulde instrueres af Biskoppen og c) hvorledes det hele „Værk“ paa en bestandig og gavnlig Fod kunde indrettes, hvorledes de fornødne Huse dertil kunde tages og indrettes, og paa hvilket Sted hver Skole skulde anlægges.

Tre Dage efter denne Resolutions Udstedelse, d. 15. Avgust, skrev de Kommitterede til Regimentsskriverne Juel, Torm og Hansen i de tre Distrikter om at fremkomme med Forslag om de Gadehuse, som kunde tages til Skolebrug. Ligeledes sendtes Skrivelse til Biskop C. Worm om at faa Erklæring fra Provsterne om Skolernes Beliggenhed. Straks efter maa de Kommitterede have haft en mundtlig Forhandling med Biskoppen; thi i Skrivelse af 31. Avgust beder de om, at Biskoppen vil skynde paa Provsterne, saa de kan indsende ovennævnte Erklæring snarest, som af Biskoppen antydet ved sidste Sammenkomst.

I det hele er de Kommitterede meget ivrige og ihærdige med at fremme „Værket“, og de finder Forstaaelse og Anerkendelse hos andre Avtoriteter. Amtmand, Etatsraad Gram, Frederiksborg, skriver d. 14. Avgust 1720²⁾. „Med synderlig Glæde og Fornøjelse har jeg fornummet, at de gode Herrer have hos Hs. Kgl. Mayst. formaact det derhen, at i disse Amter de foreslagne Huse til en Skole for Bøndernes og andre fattige Børns Information bliver bevilget og indrettet. — jeg forsikrer de gode Herrer (det) er mig saa kær, som det var noget i andre Maader mig selv kunde være vederfaret. — — — Hvad der sker til det gemene Bedste er efter mine Tanker altid Hs. Mayst. Tjeneste.“ — Han indstiller til Kongen, a) om den 20de Skole i Frederiksborg Amt maa oprettes i Hillerød og b) om der til Skoledirektøreren maa ske Udnævnelser af Kongen i hvert Distrikt. — Svaret herpaa lyder³⁾: „Herom kan man informere ved Krigs-Cancelliet.“

Ogsaa de sydsjællandske Kommitterede, Krigsraad Rennemand og Amtsforvalter Urban Bruun, indsender en „allerunderdanigst Memorial“ til Kongen under 19. Avgust 1720⁴⁾. Af denne Memorial fremgaar det, at de alle-

rede har kendt Kongens Ønske om at oprette Skoler, i det de nævner „Skoler som D. Kgl. Mayst. allernaadigst og højpriselig ville have anordnet“. De foreslaar en Skole i hvert Sogn, hvor hele Sognet bestaar af Ryttergods, og det ikke bliver for lille til et Distrikt. I Tryggevælde Distrikt foreslaas 16 Skoler, i Vordingborg 17 og i Antvorskov 21 Skoler, i alt 54. De øvrige Sogne „faldt melerede“ og bestod mest af Proprietærgods. — Lønnen foresiges ogsaa her til 20 Slette Daler, i alt 720 Rdlr.¹⁾ til de foreslaaede 54

Stilling Skole i Skanderborg Distrikt.

Skoleholdere. Gadehuse kunde ikke anvendes til Skolebrug, men derimod kunde der benyttes 15 vakante Rytterhuse, og de øvrige 39 kunde lejes for 4 Rdlr. aarlig hver. Det blev 156 Rdlr., og naar dertil lægges de 720 Rdlr. til Lærernes Løn, blev den aarlige Udgift 876 Rdlr., som kunde udredes af Kirketienderne.

Denne Indstilling fra „vores Committerede“ bifaldt Kongen den 30. August²⁾, dog at de Kommitterede, i Lighed med de nordsjællandske, skulde konferere med Biskoppen over Sjællands Stift om Skolernes Beliggenhed og Tilvejebringelse af Lærerkrafter „saa alt med de øvrige Sjællandske Districter paa en egal og bestandig Fod bedst mueligt maa vorde ordineret og indrettet.“

II.

Foruden disse direkte Opfordringer har Kongen haft andre Tilskyn-
delsler til Skolers Oprettelse. Den pietistiske Bevægelse medførte og-
saa en stor Interesse for Oplysning, og det er vel en Frugt af denne, der
fører til, at Fattigforordningen af 1708 indeholder en Bestemmelse om,
at hvor der ikke findes Skole i Sognet, skal der stræbes hen til at faa
en saadan indrettet. Det er denne Bestemmelse, Joakim Larsen¹⁾ kalder
„det første Lovbud om Oprettelse af Skoler paa Landet“. Enkelte Herre-
mænd havde paa deres Godser oprettet og funderet Skoler for deres under-
givne Bønders Børn, og fra Aarhus Stiftsøvrighed fremkom i Aaret 1717
et Forslag til en almindelig Ordning af Stiftets Skolevæsen paa Landet²⁾,
og endelig havde Sognepræst, Mag. Plum i Gentofte i flere Aar underholdt
en Skole der i Byen. Altsaa har Kongen heller ikke manglet Forbilleder
for disse Skoler.

Fra Kongens aller nærmeste Slægt er dog vistnok den største Paa-
virkning udgaaet. Hans Moder, Dronning Charlotte Amalie, købte 1690
Dronninglund Gods i Vendsyssel og lod der opføre en ny Skole, ligesom
hun forbedrede Lønningen ved fire allerede bestaaende Skoler. Paa Hørs-
holm Gods lod hans egen Dronning Louise opføre en Skole i Rungsted
og ansatte en Lærer ved den 1716. Kongens Søster, Prinsesse Sophie
Hedevig, overtog efter sin Moders Død Dronninglund, her lod hun i 1719
opføre 7 Skoler, og paa sin Fødselsdag den 28. August underskrev hun
Fundats for Skolerne og Instruktion for Skoleholderne. Senere lod hun
paa sine sjællandske Godser Frederiksdal og Dronninggaard opføre 7 andre
Skoler og udstedte for dem lignende Fundats og Instruktion. Kongens
Broder, Prins Carl, havde ønsket, som det fremgaar af Udkast til Fun-
datsen, at udstede sin Skolefundats paa sin Fødselsdag den 26. Oktober
1719³⁾. Efter sin Ven Pastor Wendts Raad udsatte han imidlertid Ud-
stedelsen i nogle Aar for at samle Erfaringer, men lod derefter paa sine
Godser Højstrup og Jægerspris opføre 10 Skoler. — De to Kongesøskendes

Ven og gode Raadgiver, Overkammerherre C. A. Plessen, vilde ikke staa tilbage. Han oprettede paa sine Godser i alt 16 Skoler efter samme Mønster som Prinsesse Sophie Hedevids paa Dronninglund Gods.

Det er som Godsejere, at ovennævnte opretter Skoler, og det er ogsaa som Landets største Godsejer, at Kong Frederik den Fjerde opretter Rytterskolerne. Trods alle de Fejl, man let kan paapege hos denne Konge, er der ingen Tvivl om, at det var ægte kristelig og menneskelig Kærlig-

Dyrlev Skole i Vordingborg Distrikt.

hed til Almuen, der var Drivfjederen i Kongens Iver for Skolevæsenet. Men det er ogsaa meget muligt, at han tillige vilde vise, at han langt fra at ville staa tilbage for sine Søskende endog i høj Grad vilde overbyde dem. Forholdet mellem dem var navnlig efter Kongens Ægteskab med Anna Sophie Reventlow temmelig spændt. Maaske har han villet lade dem og hele Folket se, at han ikke over sine egne Kærlighedsaffærer glemte sine Kongepligter mod Land og Folk og særlig ikke mod den Del af Folket, der trængte mest til hans Omhu.

III.

De Kommitterede Bircherod og Ole Pedersen forhandlede i Henhold til den omtalte Kgl. Resolution af 12. August med Biskop Worm, og denne tog med saa stor Dygtighed Sagen op, at han efter lidt over to Maaneders Forløb har et Forslag færdig til den hele Ordning, og deri mangler blot Angivelsen af de økonomiske Kilder for at det skulde være i fuldkommen Orden. Allerede den 24. Oktober¹⁾ foreligger hans Forslag, og han beklager kun, at Meddelelsen om, at han ogsaa skulde være Raadgiver for de tre sydsjællandske Distrikter, var naaet ham saa sent, at han ikke endnu kan stille Forslag ogsaa for denne Del af Sjælland.

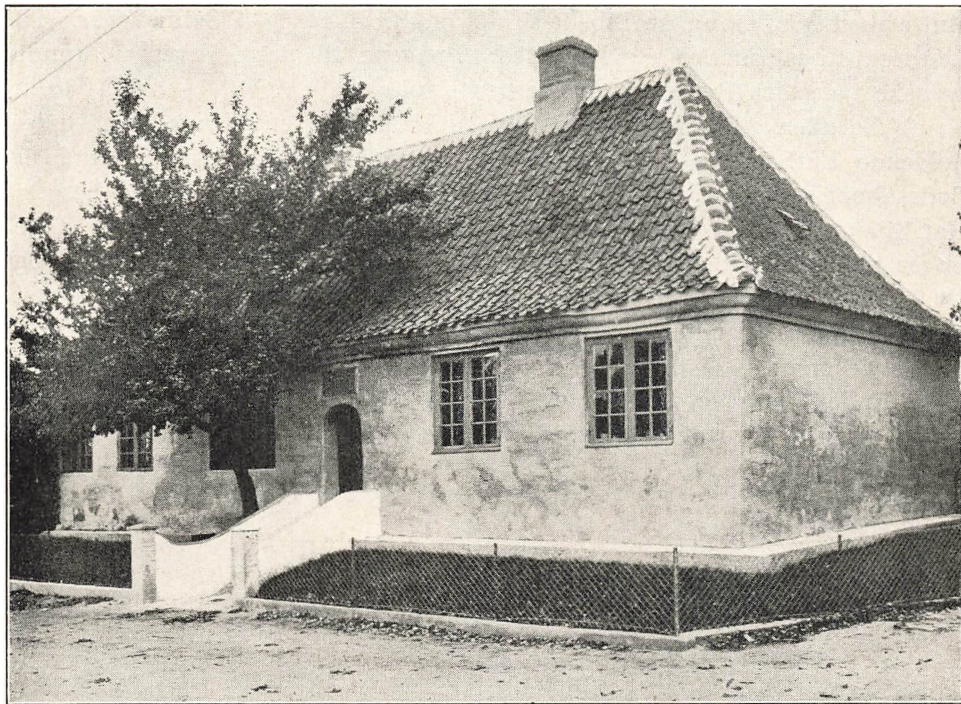
Fra Provster og Præster havde Biskoppen modtaget Erklæringer angaaende det fra de Kommitterede modtagne Forslag til Skolernes Beliggenhed. Paa Grundlag af disse foreslaar han, i hvilke Byer, og med hvilke Distrikter de 59 ny Skoler skulde oprettes (20 i Københavns, 19 i Kronborg og 20 i Frederiksborg Amt), et Forslag, der i alt væsentligt blev Grundlag for den endelige Ordning. Kun med Hensyn til Skolehusene afviger det kendeligt, idet Biskoppen foreslaar enten „et af Kongens Huse paa Landsbygaden“ eller „Kirkelåden“ til Skolehus. Kongens Samtykke til dette Forslag maatte nu erhverves.

Til Lærere foreslog Biskoppen, at man skulde tage „skikkelige og gudfrygtige Studenter, naar de kan haves“, men i Mangel af dem „andre verdslige Personer, som fører et skikkeligt Levned og er vel oplært i deres Saligheds Kundskab“. De burde alle eksamineres af Biskoppen, „om de til Skole at holde samt Catechisation ere dygtige“. Men da der nu paa en Gang behøvedes over 100 ny Lærere, venter Biskoppen ikke at træffe saa mange, der alle er gode, derfor „synes mig, de der nu antages, kunde tjene paa et Forsøg og dog nyde Løn det første Aar. Deres Bestalling burde saa udstedes paa „slet“ (d. e. ustemplet) Papir.

Til dette Forslag om Lærerne føjede de Kommitterede, at Præsterne i de Sogne, der fik Skoler, skulde være bemyndigede til „slige Karle at

opsøge baade nu og herefter og samme da Biskoppen at præsentere til Examination.“ De burde fritages for alle kgl. Skatter og efter nogle Aars Tjeneste befordres til Degnekald.

For Lærerne skulde der udstedes en Instruction, og det var overladt Biskop Worm ogsaa at udarbejde Forslag til denne. I det før nævnte Forslag af 24. Oktober skriver han: „Instructionen for Skoleholderne har jeg næsten færdig. Saa snart det kommer til Ende, hvor Skoelerne i Antvor-

Lilleheddinge Skole i Tryggevælde Distrikt.

skov, Vordingborg og Tryggevælde Districter skal anlægges, skal den til Hs. Kgl. Mayestæts Approbation vorde indleveret.“

Biskop Worm mener, at der for hvert Distrikt bør udstedes en Fundation, der navnlig omhandler den økonomiske Ordning, og han peger paa 6 Punkter, i hvilke de oprindelige Grundtræk bør ændres eller suppleres.

a) Den foreløbig ansatte Løn af 20 Slette Daler til hver er alt for ringe. Skoleholderne bør i det mindste have 4 Mark om Ugen (ca. 34 Rdlr. aarlig), saaledes som en Rytter har. Men hvorfra skal den forøgede Udgift komme?

b) Skoleholderne burde ogsaa have fri Græsning til nogle Høveder

samt noget Brændsel, saaledes som der hentydes til i Anordningen af 24. Sept. 1708, Art. 20.

c) Der maa skaffes Midler til Gadehusenes Reparation med Vinduer og Døre m. m. Hvorfra skal de komme?

d) Til Skolernes Inventar henregner Biskoppen bl. a. en Jærnbilæggerovn (det almindeligste paa Landet var jo ellers i de Tider en muret Ovn eller en Ovn af „Kakkeler“, men den kunde Børnene maaske let slaa i Stykker), Borde, Bænke, en Tavle og, da Undervisningen bør begynde og slutte med Salmesang og Bibellæsning, en Bibel og 3—4 Salmebøger. Til Læreren foreslaas der et Sengested. Pengene til dette Inventar kunde maaske tages fra Renten af Kirkernes Kapitaler.

e) Foruden ABC'en vilde Biskoppen kun have en „Haandbog“ indeholdende Luthers Katekismus med den brugelige Forklaring samt de 7 Bodssalmer, „hvilket er alt, hvad Børnene paa Landet formentlig læser.“ Han tilbyder til Brug for fattige Børn at forære 300 Eksemplarer af disse Bøger til hvert af de seks Distrikter paa Sjælland, altsaa 1800 ABC'er og 1800 „Haandbøger“, alle indbundne. Desuden vil han ved Overenskomst med Bogtrykkeren udvirke, at Bøgerne sælges for den billige Pris af 4 Skilling Stykket.

f) Endelig maa det bestemmes, hvem der skal vedligeholde Skolebygningerne og genopføre dem, hvis de brænder.

IV.

Den 6. November, en halv Snes Dage efter Fremkomsten af Biskop Worms Forslag, foreligger de Kommitteredes Betænkning over det. Efter en nøjagtig Beregning af Indtægten af Tienden af Kongens Kirker og Udgiften til disse oplyste de, at der til Skolerne kunde blive 1500 Rdlr. aarlig, men da der formentlig i hvert Distrikt skulde bruges 1000 Rdlr. aarlig, mangler der jo endnu 1500 Rdlr. En Del deraf kunde maaske skaffes af Kongetiender, der hidtil var henlagt til Frue Skole m. fl., og Resten burde Beboerne betale. — I Stedet for som til de hidtidige Skoler at betale 1½ à 2 à 3 Skilling ugentlig for hvert Barn til Skolemesteren skulde de aarlig af hver Tønde Hartkorn levere 1 Fdk. Rug og ½ Fdk. Byg eller betale 7 Skilling i Penge. Af et „fuldt“ Hus skulde betales 12 Skilling og af et „halvt“ Hus samt af Insiddere, der bor i de specificerede Krigsjordebøgers Huse, 6 Skilling aarlig. Paa den Maade vil Beboerne af en Gaard paa 8 Tdr. Hartkorn have fri Skolegang for alle deres Børn hele Aaret mod at betale 2 Skpr. Rug og 1 Skp. Byg eller 3 Mk. og 8 Sk. i Penge. Beboerne af et helt Hus for 12 Sk. og af et halvt Hus for 6 Sk. aarlig. Tidligere havde de givet 2 à 4 Rdlr. aarlig i Skolepenge, og dette var altsaa betydeligt billigere. Til Gengæld mente de Kommitterede, at dette Beløb „for Egalitetens“ Skyld burde paalignes alle uden Hensyn til, om de havde Børn eller ej; der var neppe nogen, der vilde knurre over at skulle bidrage til et saa godt Formaals Fremme. Herved kunde alle de fornødne Midler tilvejebringes, som Biskoppen havde spurgt om.

Lærerlønnen burde, som af Biskoppen foreslaaet, være mindst 4 Mark om Ugen, og Læreren burde have Ret til at lade græsse 1 Ko, 4 Faar, sine Gæs og et Par Ungsvin blandt Bøndernes Kvæg. Desuden skulde han have 24 Læs Tørv à 6 Tdr. samt et Skovlæs Brænde af Kongens Skove. Lærerne burde „som fattige Folk have deres Løn af et Kvartal altid forud“.

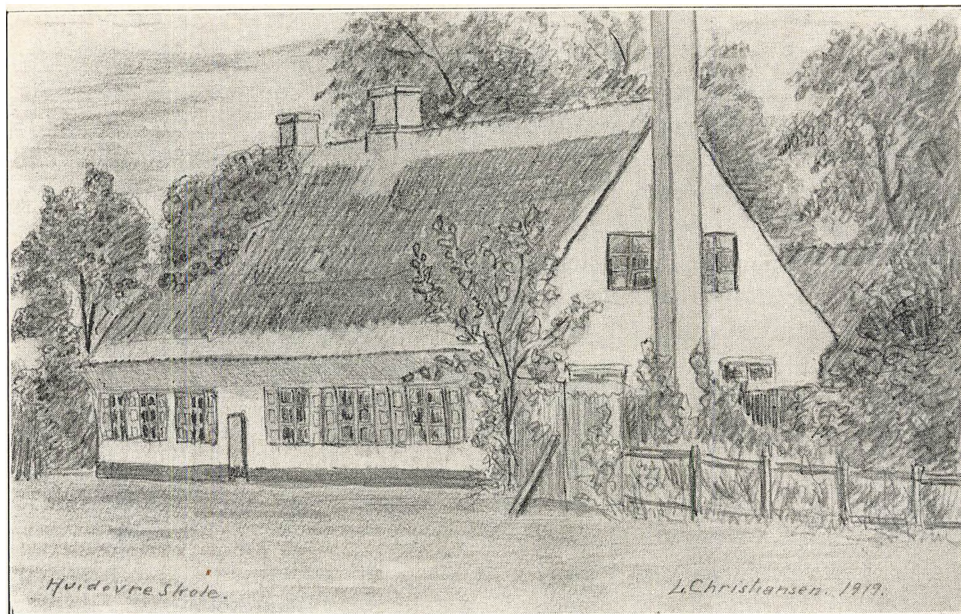
Udgiften til Skolernes Forsyning med Inventar skulde første Gang tages af Kirkernes Kapitaler, 24 à 26 Rdlr. til hver Skole. Derimod burde der hvert Aar af de tidligere angivne Midler anvendes 5 Rdlr. til Bøger og Papir til fattige Børn.

Pengene til Husenes Ombygning eller Reparation, 25 Rdlr. til hvert,

samt Beløbet til Inventar ønskedes bevilget fra 1. November 1720, for at alt kunde blive i Stand til Efteraaret 1721. — Lærernes Prøvetid kunde sættes fra 1. Maj 1721 til 1. Maj 1722, saa kunde de udelige kasseres og andre komme i deres Sted, saa at det hele Værk var i Gang til Midsommer 1722.

Skolerne skulde administreres af Amtmand, Prøvst, Præst og Regiments-skriver.

Forslaget om at paaligne alle Skoleskat maa vist have mødt nogen Mod-

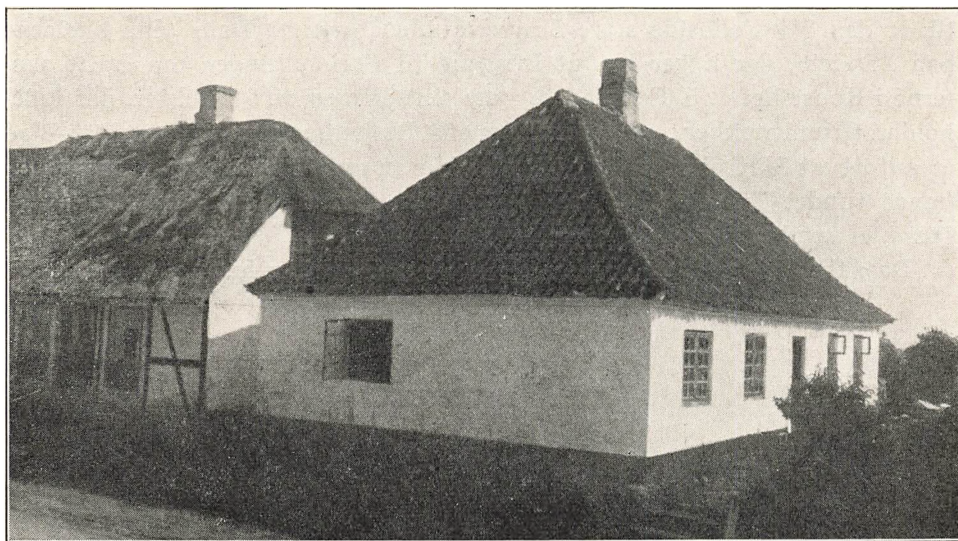

Hvidovre Skole i Københavns Distrikt.

stand; thi 18. November sender de Kommitterede en ny Forestilling til Kongen for at forsvare deres Forslag af 6. November om at reparere Beboernes Udgifter paa alle, for at Skolepengene ikke skal være en Hindring for stadig Skolegang, saaledes som det forhen har været Tilfældet for Forældre, der sad smaat i det. — I en af Bircherod alene indsendt Forestilling til Kongen af 9. December gaar han ogsaa ud fra, at Kongen er imod denne Paaligning, i det han har anvist Kirkernes Overskud til at dække Udgiften, „men“ — siger Bircherod — „som dette inted er nok, saa har jeg allerunderdanigst berettet Eders Kongl. Mayst. paa Friderichsborg Slot, nu afvigte 2 hujus, at der var en Del Overskud af Kongetienderne i Behold“. Med Forestillingerne følger Specifikation og Beregning over disse Kongetiender. — Ovenfor er hentydet til en mundtlig Besked af Kongen (2. Dec.). Saadanne foreligger flere Gange).

V.

Reskript af 18. Januar 1721¹⁾ til Sjællands Biskop C. Worm bestemmer, at der for Fremtiden ansættes en Stiftsskriver, som sammen med Amtmanden, Provsten og Regimentsskriveren skal føre Tilsyn med Kirker-

Maglebrænde Skole, Falster.

nes Indtægt og Udgift, hvorfor Stiftamtmanden og Biskoppen fremtidig kan nøjes med et Overtilsyn, blandt andet gaaende ud paa, at „Vore om Skolernes Indretning givne Instructioner ubrødelig blive holdet og efterlevet“. Biskoppen skal hvert Nytaar indgive en Beretning om Skoler og Kirker paa Rytterdistrikterne²⁾. — Under samme Dato faar Biskoppen tilsendt Koncepten til de nødvendige Instruktioner til Erklæring. Det er usikkert, hvem der har affattet denne Koncept, der er noget forskellig fra den af 28. Marts

endelig vedtagne. Joak. Larsen tænker sig, at det har været Overkrigssekretær Gabel.

Biskoppens Erklæring findes ikke, men efter den Interesse, han i det hele viste Sagen, er der ingen Tvivl om, at den maa være fremkommen, og det maa være sket inden 5. Februar, da Sagen behandlede i Konseillet. Til yderligere Bekræftelse af, at Biskop Worms Erklæring er fremkommen, foreligger der „Anotationer over Biskops Worms Erklæring om Skolernes Indretning“ (formentlig af Gabel). Heri mærkes Punkt 5: „Hvad ellers Instructionerne angaar, da bifalder jeg Biskoppens Tanke om Skolemesterens Instruction, undtagen nogle smaa Poster, som jeg ved Siden af haver anoteret, som nok vil forandres“. — — Endvidere Annotata i Conseillet d. 5. Februar 1721 ved den der foretagne Oplæsning af Instructionerne“ (af Gabel?), hvoraf det fremgaar, at Konseillet slutter sig til Gabel. — Til disse Ændringsforslag tages der Hensyn ved den endelige Udfærdigelse af Instructionerne af 28. Marts 1721.

Det er ikke usandsynligt, at den Erklæring af Biskoppen, der hentydes til, er den 8½ Folioside store Skrivelse uden Navn og Dato „Om Skolerne paa Landet“, der ligger blandt Bilagene til Forhandlingen om Rytterskolerne i Konseillet d. 5. Februar, og som slutter med de 6 Punkter, der indeholder Grundtrækkene af Instructionens Bestemmelser. Paa et løst Blad er anført, at Skrivelsen er (af Gabel?) bleven oplæst i Konseillet, hvor den havde fundet Tilslutning, kun at Punkt 6 burde ændres for at undgaa Disputer mellem Læreren og Bønderne.

Da Afhandlingen er meget interessant, anføres den her i sin Helhed.

VI.

Om Skoelerne paa Landet.

Det er et saa ønskeligt og Høypriseligt verk, hvortil Gud har bøiet Hans Kongel. Mayst. Hierte at ordinere Skoeler paa Landet og dertil give en anseelig Summa, Saa Gud visselig vil belønne og velsigne Deres Mayst. derfor og lade dem selfs opleve at see frugten deraf og bedring i Landet.

Mens io vigtigere dette verk er i sig self, io omhyggeligere maa derpaa sees, at det af begyndelsen sættes paa en bestandig foed og de misbruger, som forudsees eller de forhindringer, som kand komme efter muelighed forebygges; thi naar det først er komen i en misbrug, Kand det siden ei saa let forandres.

Aarsagerne til den store vankundighed i blant bønderne har været disse 1) først at alt for faa skoeler og skoelemestre har været, 2) at bønderne ei heller vil med (det) gode lade deres børn gaa i skoele.

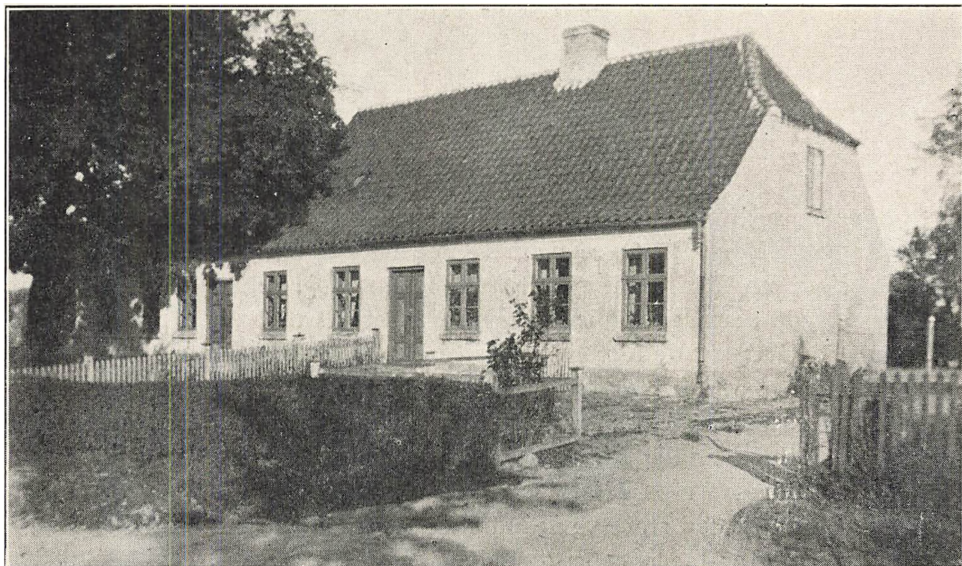
Dette har veret mange retsindige Præster til stor gremmelse, at alt deres embede fast derover har veret unyttig, efterdi ei fra barndom er kōmen nogen Guds Kundskab i bøndernes hierter. Det samme har veret andre nachlessige Præster til en undskyldning, at fordi de ingen skoeler har haft, saa er deres ungdom icke bedre undervist.

Nu maa da intentionen ved dette verk nødvendig vere denne, at de retsindige og for Guds Ære omhyggelige Præster, Kand nu ved disse Skoeler have den skiønneste anledning til at indplante Guds Kundskab i Menigheden, og at de forsømmelige Præster ald undskyldning og udflugter betages, og nu skylden, ansvaret og straffen vere deres, om ungdommen icke bliver og findes vel underviist.

Alt hvad som nu hindrer denne intention, det er alt det, som nu betager en ret Sielesørgere dend leilighed og igien gifver de skiødesløse nogle udflugter og undskyldninger, alt det er skadeligt og forderfver dette verk, som blant andet, om nu Præsterne paanødes Skoele-Mestere, at de settes

af andre, da kand de retsindige (som disforuden vel ville sørge for at faa gode Skoele-Mestere) derved hindres, de andre da lader ald skylden gaa paa Skoelimesteren og bekymrer sig icke meere derom end før.

Men naar en Præst ingen undskyldning eller udflugt meere har, da veed Deres Kongl. Mayst.s øfrighed, Biskop, Provst, hvem de har at holde sig til, naar ungdommen icke vel er underviist, (nemlig) til Præsten, som da derfor bør ansees, tiltales og exemplariter straffes.

Nr. Alstev Skole, Falster.

Saa beroer da nest Guds bistannd verket derpaa, at de gode Præster icke nu hindres, og de forsømmelige ingen udflugter og undskyldninger kand hafve.

Den første undskyldning betager nu Deres Mayst. (nemlig) at mand ingen skoeler har, Dend anden, at bønderne ei vil lade deres børn gaa i skoele, kand lettelig betages.

1) Hvad nu da angaar først Skoelerne, da maa dertil dygtige, skikkelige beqvemme Skollemestre beskickes, og for alle ting Præsterne dend undskyldning betages, at Skollemesteren duer icke, thi under den prætext Kand megen forsømmelse skiules. Studentere til dette verk at bruge, vil være saare vanskeligt; thi ofte ere de mindst dertil beqvemme; af dem, som skikkelige ere, skulle faa antage dend tunge leilighed at sidde i et Bonde-Huus, self hugge deres brende, self holde huus! Huusholderske at holde ville ei sømme sig, tienere at holde forbyder sig selv. Overalt udfordres til dette

verk ingen Latin, ingen stor Lærdom, Men at Persohnen skal være en god Christen, forstaa sin Catechismum, vere tomodig og vant til at handle med grofve bønderbørn, at skicke sig i fattigdom, at lade sig sige, ia undervise og af Præsten Haandlede til at lære børn at catechisere. Hvilke egenskaber ligesaa snart og snarere findes hos andre, som tilforne har underviist børn, er vant til Landet end hos Studentere, som nylig er kommen fra Academiet, icke veed, hvad dette verk betyder, icke selv kan holde huus, icke ere gifte,

Snesere Skole i Vordingborg Distrikt.

icke saa let vil lade sig sige, Saa det maatte være fri og ubunden at tage enten Studenter eller andre Christelige persohner dertil.

Af saadanne persohner ville (det) være saare vanskeligt for Biskop at skaffe saadan mengde, hvilke han umuligt alle kand kiende, og om end ved examen deres Lærdom kunde udforskes (da dog dertil ei stor lærdom udfordris) saa var dog derfor ei deres skickelighed, tomodighed, beqvemmelighed hertil bekant. Saadanne som og af begyndelsen vare skickelige, Kunde med tiden blive uvillige, Kiedsommelige, tyranske og forsømmelige og meget let henfalde til drik og liderlighed, da det gandske verk var forderfvet, og fordi skollemesteren icke duede, da Guds Ære og sjælene lide, de retsindige Præster hindris i deres gode intention, de forsømmelige hafve

en undskyldning at den dem tilsente skollemester icke gjør sit embede, Præsterne ogsaa icke ville holde sig pligtig til at svare for Børnenes undervisning, naar dennem skollemesteren af Biskoppen skulle tilforordnes.

Dette maatte mand sige kunde forekommes, naar Præsterne self gjorde Biskoppen forslag om en skollemester, og Biskoppen da gaf ham bestalling, og Præsterne siden klage over skollemesteren. Men naar en skollemester først har bestalling (hvilket til en skollemester slet icke behøfves, men er til mange Ting hinderlig), da hører baade tid og vitløftighed til, inden hand removeres at Biskoppen kand forhøre sagen paa visitats eller og kalder skollemesteren ind for sig, Som da vel nægter sin forseelse, og beviis mod ham skal føres, og endelig naar han af Biskoppen er sat og bestallet icke uden Dom og proces kand afsettes, hvorved mangan Præst afskrekkes for at tage sig skoelen an og heller lade det gaa som det kand.

Saa at vomgiængelig gøres fornøden, at Præsten self skal skaffe skollemester og svare dertil og skollemestrene ingen bestalling hafve, men antages som andre skollemestre i en Mands Huus, dog at Præsten lader Amtmanden og Biskoppen vide, naar saadan en antages og hvorføre de forige er afskaffet. Blifver da icke ungdommen underviist, hvilket Biskoppen og Provsten ved deres Visitats erfarer, Præsten tiltales, som nu ingen undskyldning har. Duer skollemesteren icke (hvilken Biskoppen og Provsten self ved Vistatsen offentlig kand examinere tillige med børnene) Præsten derfor tiltales, hvi hand har skaffet saadan en og icke skaffet en anden. Klager bønderne at deres børn bliver ilde tracterede, Præsten tiltales som dend, af hvilken skollemesteren skal dependere, og hand svare og straffes derfor.

Paa den maade kand da en retskaffen Præst hafve beste leilighed at sørge for Guds Ære og de unges underviisning som den vigtigste Deel af hans embede, og da Siælens forsorg i den gandske Menighed er ham betroed, saa maa ioe nødvendig børnenes Siele-Sorg og være ham paabundet, og vil da icke hans pligt drifve ham dertil, saa maa hans Ære og hans fare holde ham dertil, naar han skal straffes derfor, da at have indseende med skoelen, opmuntre skollemesteren, holde ham til at gjøre noget og tale for ham til bønderne. Har dog enhver Rector i en skole magt efter loven at sette høren i skollen hvem han vil, Efterdi Disciplernis profekt og Hørernes forsømmelse kommer paa hans Ansvar. Saa maa ioe vel og en Præst hafve frihed til at sette skollemesteren til at informere i Catechisme, naar hand skal gjøre Regenskab og for sin Gud, sin Konge, sin Øvrighed, sin Biskop svare til ungdommens oplysning, ja lofven siger om regne- og skrifve-skoler, pag 352, Art. 4de at Sogne-Præsten skal examinere saadanne, førend skolen ham betroes; og har Præsten icke den Magt, saa kand han heller ei svare dertil, men maa da lade børnenes siæle-sorg ankomme paa en skolle Mester, som ham er tilsent, og skal da enten vere nød til at beholde en skollemester,

Relief paa Fr. IV.s Kiste i Roskilde Domkirke.

enten han skicker sig vel eller icke, eller hand skal være nød til at Klage, beviise, føre process og tage Dom ofver ham, da dog enhver har den magt at tage skollemester til sine børn, hvem han vil, og er hand icke tilfreds med ham, siger han tienesten op og tager en anden. Det er da og lettere, at en Præst kand finde en Persohn maaske i sit Sogn eller søge med flid een, som hand vil svare for, end Biskoppen at finde saa mange, som hand umueligt kan kiende eller og svare for dem.

Hermed gives icke Præsterne nogen myndighed, hvilken mand kunde frygte, de skulle misbruge, men ickun de blir saa meget meere bunden til at vere sig om skickelige Persohner og hafve indseende med dem og hielpe dem til rette, naar de veed det komer paa deres ansvar.

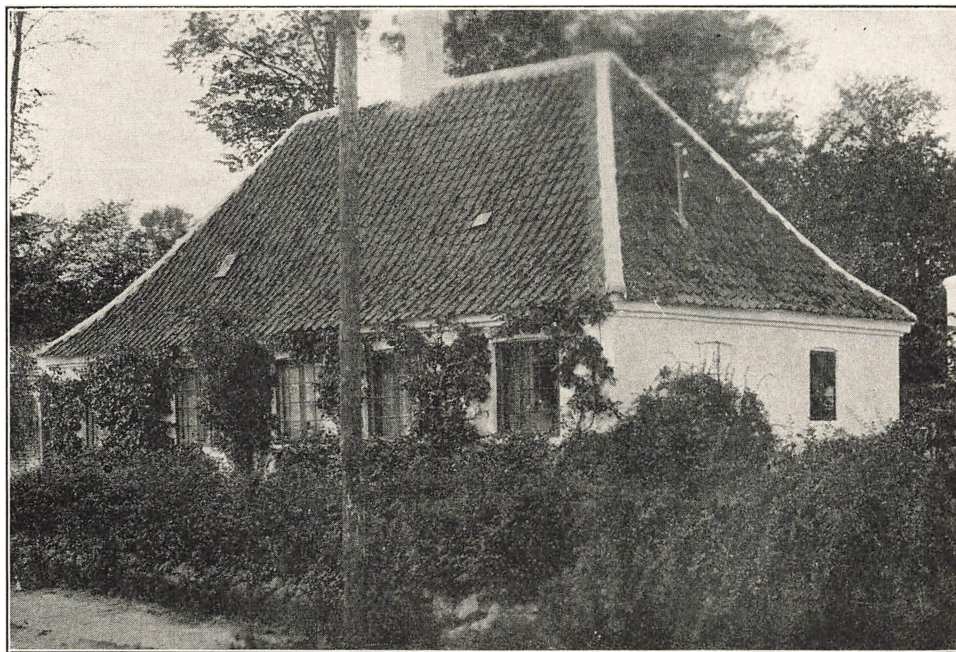
Hermed betages icke Biskoppen eller Provsten nogen myndighed, saasom dem bliver dog deres inspection at examinere ogsaa skollemestrene, at tiltale og straffe Præsten, som nu ei kand gifve skyld paa fattelse af skoler eller paa skollemesterens vdøgtighed. Men herved betages de forsømmelige Præster den undskyldning, at skollemesteren duer icke; hermed betages de omhyggelige Præster dend vitløftighed at føre proces og disputere daglig med en egensindig og gienstridig Skollemester, som pucker paa sin Bestalling, hvorved betages Præsten i almindelighed dend foreevinding, at de intet kand gjøre derfor; de gjør deres; herved betages Skollemesteren den tillid og ondskaabs trøst, at ham icke saa let kand overbevises noget ont, Helst naar han med drikken og sælskab holder god venskab med bønderne, som da gjerne skal holde med ham imod Præsten.

Men hvis dette icke skeer, at en Præst self skaffer Skollemestre, som hand vil svare til, da vil følge først, 1) at Præsten giver skylden paa Skollemesteren, som ham er tilskicket, 2) at mange før lader Skollemesteren raade, som hand vil, inden han giver sig i process med ham, 3) at Skollemesteren lidet vil lade sig sige af Præsten, følger sin egen Methode, icke annammer Præstens tiltale, 4) at mange, som stoeler paa de ei saa let kand afsettes, Skiønt de af begyndelsen har været gode, bliver siden Præsten ulydige, forsømmelige, tyranske, liderlige, og om de end forbindes ia med æd til at være Præsten lydige, saa viiser dog erfarenhed med Degnene som gjør dend Eed, hvorlidet mange af dem agter det, og derfor Degnene paa mange steder forsømmer deres pligt, catechissation og anden tieneste, som Præsterne enten maa taale, eller føre vidtløftig Process med dem.

Naar nu da dette blir sat paa en god fod, at skoler blir i hvert Sogn, Præsten sørger og svarer for Skolen, Biskoppen og Provsten har indseende med Præsten og af ham fordrer nøie regnskab, da er dend første undskyldning dem betaget, følger nu

II) At Bønderne vil icke lade deres Børn gaa i skole, dette er disverre een alt for meget bekendt Sandhed og en stor vlycke; lenge heder det, Børnene

er for smaa til at gaa i skoele; strax derpaa heder det, de kand icke und-
 vere Børnenes tjeneste, endeel vil svare, som ofte fornummet: Jeg har
 icke gaaet i skole, saa skal heller icke mine Børn. Jeg har aldrig kundet
 læse i en Bog, mine Forældre heller icke. Vi ere dog blevne Mænd, eller
 Bønderne vil self lære Børnene Catechismum inden til (hvilket er en stor
 misbrug, at Børn icke kand kiende Bogstaf og kand dog recitere Catechis-

Horning Skole i Skanderborg Distrikt.

mum uden forstand, hvilket de siden glemme, fordi de ei kand hielpe sig
 af Bogen). Derfor giordes høilig fornøden:

1) At en viss Alder blef sat, naar Børn skulde gaa i skolle, som synes
 best, naar de var 7 aar gl.; før vel, men ingenlunde lengere bies, og da
 ingen undskyldning gielde, thi da ere de icke for smaa, og da kand deres
 tjeneste icke bruges; men fra det 7de til det 10 Aar bør de være forplig-
 tet at lade dem gaa i skole, indtil de af Præsten Kiendes døgtige.

2) At en viss Straf blev sat paa de forældre, som efter Præstens, en
 og anden gang gjorde formaning fantes vvillig til at lade børn gaa i skole.

3) At den verdslige øfrighed derudi maatte Assistere Præsten, og saa-
 dan straf strax exequeres, hvorføre det siunes best at straffen icke blef
 paa penger; thi det var til Kongens skole og (vilde) blive deres Ruin og

vanskeligen blev exequeret, Men enten fængsel eller gabestokken, og naar di atter vare uvillige, aabenbare Skriftemaal.

4) At det samme maatte befales i Kiøbstæderne uden for Kiøbenhafn.

5) De som havde Børn, 10 Aar gl. og icke holt dem til skole skulle haardeligen straffes og Præsten straffes om hand icke beviiser, at hand ofte har formanet forældrene. Paa den Maade Kunde Hans Mayst. Militair tjeneste befordres, og icke befindes at fuldvoxne Mennisker, som icke har veret til Guds bord, hvorom forordning er udgaaet, og af Præsten anderledes ei kand remideres end som sagt er uden hand imod sin Samvittighed ville antage vankundige Mennisker til Sacramentet.

6) Saadan skollemester maatte vere fri for Arbeide, Hofveri og skatter, Motte og hafve frie ildebrand, hvilken bønderne ham skulle tilføre; desforuden græsning hos Bønderne til et pr. Høfder, som Forordningen om Betleri d. 24. Sept. 1708 om de fattige Børns skollemester melder. Øfrigheden maa og vere ham behielpelig, naar hand derom søger at faa sin rettighed af Bønderne for deres Børns information foruden sin løn.

VII.

I Reskript af 7. Februar 1721¹⁾ til Amtmændene Iver Rosenkrantz i København og Frederik Gram i Frederiksborg udtales, at da Kongen har besluttet i hvert Rytterdistrikt at oprette 20 Skoler med 280 Tdr. Hartkorn til hver, skal de derom konferere med Regimentsskrivere, Provster og Præster og udsøge de bekvemteste Huse til Skolebrug, saa vidt muligt midt i Distriktet. Kirkelader kunde nok benyttes, hvis de ikke laa saa nær ved Kirken, at der kunde blive Fare for denne, hvis der muligvis blev Ildebrand i Skolen. Det er Kongens Mening efterhaanden at lade bygge ene ny Huse, men for at faa begyndt maa man foreløbig hjælpe sig med de Huse, der kan skaffes, og kun bygge ny paa de Steder, hvor det er umuligt at faa nogen Lejlighed til Skole.

Overkrigssekretær Gabel og de Deputerede i Rentekammeret samt Medlemmerne af de andre Kommissioner angaaende Rytterdistrikternes Indretning har ogsaa i Forening plejet Forhandlinger om Skolespørgsmaalet, vistnok mest om Lærerlønnen. Dette fremgaar af en Forestilling af 9. Febr. 1721 og Rentekammerets Skrivelse af 7. Marts s. A. Denne Forestilling bifaldes af Kongen 17. Februar, uden at det fremgaar klart, hvori Forestillingen har bestaaet. Maaske har Biskop Worm og Amtmændene Rosenkrantz og Gram ogsaa deltaget i disse Forhandlinger (Joak. L.)

— I Skrivelse af 18. Februar²⁾ meddeles det Bircherod og O. Pedersen, at Kongen d. 17. Febr. havde resolveret bifaldende paa den Forestilling, som var gjort ham den 9. Februar „af Kammerherre Gabel, af os (d. e. de Deputerede i Rentekammeret) og af Hr. Justitsraaden (d. e. C. C. Bircherod) tilligemed de øvrige af de herværende „Membra“ af samtlige allernaadigst anordnede Kommissioner til Ryttergodsets og Krigsforbørgernes Indretning, — — — „og eftersom de nu alle var her til Stede, saa vilde ogsaa for nødig eragtes at Skolernes Indretning i hvert District blev reguleret og foranstaltet.“ Der tilføjes, at naar det er Kammerherre Gabel bejligt at møde, vil de straks underrette Justitsraad Bircherod derom. Det

var vel saa Meningen at fortsætte Forhandlingerne. Dog maa Rentekammerets Forestilling være behandlet allerede i det omtalte Møde, hvis den i det hele har været til Forhandling.

Denne Forestilling¹⁾ om Lønningerne blev indsendt efter Ordre fra Kongen: „Siden E. M. allernaadigste Villie skal være, at udi hvert Regiments District skal indrettes 20 Skolehuse, hvortil Skoleholdere antages, og enhver udi Løn aarlig 20 Rdlr. foruden fri Hus skal tillægges af Kirkernes Indkommende Tiendepenge og 3 Skovlæs Brænde, som af E. M.s Skove skal udvises, mod hvis (d. e. hvorimod) E. M. allernaadigst vil, at Bonden til disse Skoleholdere skal aarlig levere 1 Lpd. Halm og 1 Lpd. Høe af hver Td. Hartkorn, item af hver 20 Tdr. Hartkorn Bøndergods, 1 Læs Tørv, saa og forundes Græsning hos Bønderne til 2 Køer og 6 Faar,“ saa spørges:

a) Om de 20 Rdlr. til hver Skoleholder maa opføres som en aarlig staaende Afgift i KrigsJORDEBOGEN.

Kongens Svar:²⁾ Lønnen forhøjes til 24 Rdlr. og opføres i KrigsJORDEBOGEN. Har Kirkernes Kasse ikke de nødvendige Penge, da træder Regimentskassen til.

b) Hvorledes man skal forholde sig med Hensyn til Bondens Forpligtelse til at levere 1 Læs Tørv af hver 20 Tdr. Hartkorn, da Bønderne paa mange Steder ikke havde Tørveskær.

Svar: I saa Fald leveres Brænde proportionalt.

c) Hvor Tørveskær findes, kunde Kongens Skove forskaanes for Udvisningen af Brænde, i det Skoleholderne fik Tørv for Brænde.

Svar: Ja.

d) Naar Skolehusene er udtagne af de bedste Husmandshuse, indrettede til Skolebrug og afleverede til Regimentsskriverne, skal de da vedligeholdes af Kirkernes Overskud?

Svar: Ja.

VIII.

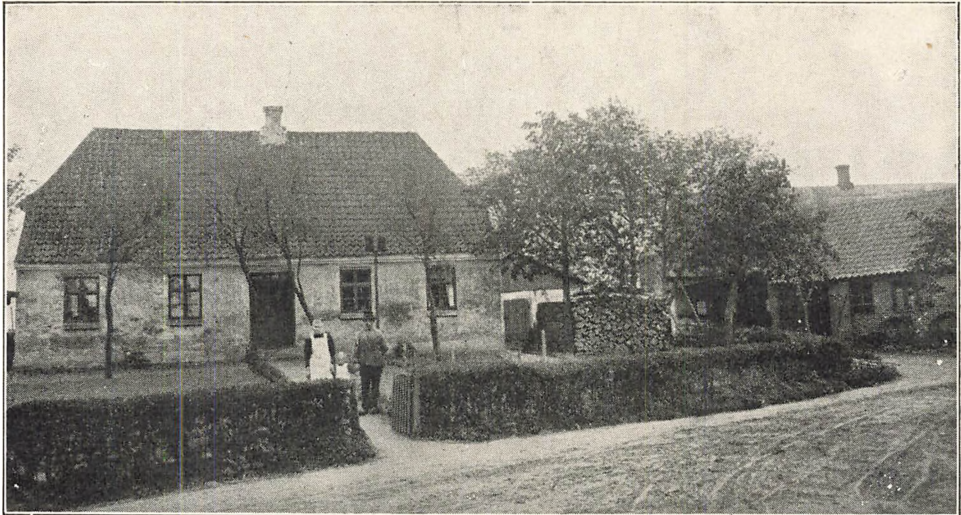
Nu var Frederik den Fjerde endelig naaet til et Resultat, og „den 28. Marts 1721 lod Kongen publicere sit gudelige Forsæt, nemlig 240 Skolers Opbyggelse“. Samme Dag udstedtes Instruktionerne til Kirkeinspektørerne, Amtmændene, Præsterne og Skoleholderne. De findes i Kancelliets Instruktionsprotokol 1698—1730, Side 439 fg. — Der foreligger ikke noget om, gennem hvilket Kollegium, de er udstedt; men d. 26. April sendes Meddelelse om dem ud til Stiftsbefalingsmændene og Biskopperne i Sjælland og Fyn samt Ribe og Aarhus Stift med Underretning om Kongens Beslutninger angaaende Kirker og Skoler paa Rytterdistrikterne. Biskopperne skulde sende hver af Præsterne paa disse Distrikter et trykt Exemplar af Instruktionen for Præster. 20. Maj sendes samme Meddelelse til de Deputerede for Finanserne og de Tilfornede i Kammerkollegiet.

Instruktionerne til Kirkeinspektører og Amtmænd anføres her senere i Uddrag, men til Præster og Skolemestre i sin Helhed. De to sidste blev trykte.

Endnu staar dog tilbage at bestemme Skolernes Beliggenhed og Distrikternes Omfang.

Rentekammeret anmoder 11. og 15. April de Kommitterede Bircherod og O. Pedersen om Erklæring over de af Gejstligheden og Amtmændene Rosenkrantz og Gram kort i Forvejen stillede Forslag til Fordeling af Skolerne i Københavns, Frederiksborg og Kronborg Distrikter. De Kommitterede skrev da 17. April til Regimentsskriverne Thomas Hansen i Københavns Distrikt og Torm i Frederiksborg—Kronborg Distrikt om at ledsage dem samt en Tømrer og en Murer, naar de drog ud paa Rundrejse for at undersøge Forholdene paa Aastedet. Kun Torm fulgte deres Opfordring, hvorfor de beklagede sig i Skrivelse til Rentekammeret over, at Hansen derved havde forvoldt baade dem og Lodsejerne unødigt Ulejlighed og Tids-spilde.

De Komitterede afgav Betænkning 31. Maj¹⁾, i det de i Enkelthederne fremstillede Forholdene i alle de paagældende Sogne. For Københavns og Frederiksborg Amter holdt de sig til de allerede foreslaaede Skoler. I Kronborg Amt vilde de først have Resolution for Antallet, inden de udtalte sig om Beliggenheden, da der paa Grund af de mange Skove ikke fandtes tilstrækkeligt Hartkorn til 20 Skoler. — Ligesom Amtmænd og Provster mente de, at Gadehuse og Kirkelader kunde bruges til Skolehuse. Med Be-

Yding Skole i Skanderborg Distrikt.

tænkningen fulgte „en Afridsning paa et nyt Skolehus af „Brandmur“ og et af Bindingsværk“. Disse Tegninger er desværre forsvundne.

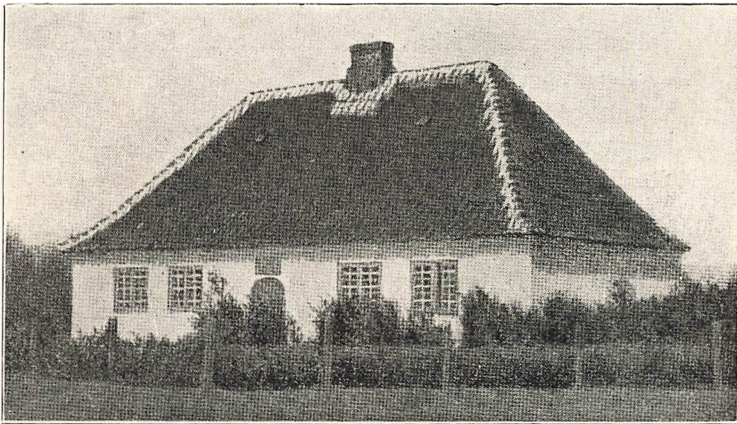
Denne Betænkning danner Grundlaget for Rentekammerets Forestilling til Kongen af 15. Juni 1721²⁾ som i alt væsentligt blev fulgt ved den endelige Ordning. Som Skolehuse foreslaas fremdeles Gadehuse og Kirkelader, og kun hvor saadanne ikke kunde faas, skulde der opføres ny Bygninger. Rentekammeret foreslaar at opføre disse af Grundmur.

Kongen tager heldigvis Forslaget om de grundmurede Bygninger til Følge. Resolution af 23. August³⁾ bestemmer nemlig, at der aarlig i hvert Distrikt skal opføres 5 Skolehuse af Grundmur, „og altsaa ingen andre Huse dertil tages“. I KrigsJORDEBØGERNE indføres kun Skolernes Antal.

Betænkningerne fra de andre Distrikter ligner den fra de nordsjællandske. Saa vidt muligt blev der taget Hensyn til disse Forslag ved Bestemmelsen om Skolernes Beliggenhed. Men den Gang som nu har det været vanskeligt at tilfredsstille alle. Enhver vilde helst have Skolen saa nær som muligt. Mellem Søsum og Viksø⁴⁾ i Frederiksborg Distrikt førtes der en

længere Strid om, hvilken By der skulde have Skolen. Efter at Striden havde varet i lang Tid, afgjorde Kongen den endelig til Fordel for Søsøm').

Hvor Krongodset laa noget spredt med Proprietærgods ind imellem, som det navnlig var Tilfældet i de jyske Distrikter og da især i Dronningborg, var det vanskeligt at faa 280 Tdr. Hartkorn samlet til en Skole. Kongen opfordrede derfor „Proprietæerne“ (Godsejerne) til at deltage i Udgifterne til Skolernes Opførelse og Lærerlønningerne, imod at Skolerne saa skulde være fælles for Rytterdistriktets og de private Godsers Bønder. Da Frederik den Fjerde i 1722²⁾ var paa Clausholm, bestemte han, at der i Dronningborg Distrikt ikke skulde bygges Skoler i de Sogne, hvor der

En af Fr. IV.s Skoler (rekonstrueret).

var Proprietærgods, med mindre Proprietæerne vilde bidrage til Husenes Opførelse. Men Proprietæerne var vrangvillige, og Kongen afbrød da al Forhandling med dem, men paalagde Biskopperne i Aarhus og Ribe at paavirke Proprietæerne ved kristelig Formaning, fordi Værket tilsigtede „Guds Ære og Ungdommens Forfremmelse i deres Kristendom“. Dette maa imidlertid heller ikke have haft den forønskede Virkning; thi paa Rentekammerets Forestilling resolverede Kongen d. 16. Februar 1724³⁾: „Efterdi Proprietæerne ei dertil staa at bevæge pro quota at hielpe Skolerne med at opbygge, meget mindre at deres Bønder pro rata til Skolemesterne deres Underholdning med skulde conquer, og Vi ei heller er sindet samme at lade for dennem opbygge; thi haver de i saa Maader det for Gud at forsvare, og saasom Vi de Penge dertil allerede har destinerede i hvert District 20 Skoeler at lade opbygge, saa ville Vi allernaadigst at i Vores Rytterdistricter, hvor nogen Skoele endnu maatte være fornøden samme derfor at lade opbygge, dermed alligevel efter vores Intention det

fulde Quantum de 12 Gange 20 Skoeler vorder opbyggt, hvilket de Deputerede i Kammeret til Biskopperne og Amtsbetienterne deres Efterretning haver at communicere“. — Endelig 4 December¹) s. A. bestemmer Kongen, at Dronningborg Distrikt kun skal have 10 Skoler. Af de derved sparede 10 Skoler maatte der tildeles Skanderborg Distrikt 4, saa der i alt blev 24 og Kolding Distrikt 5, saa der i alt blev 25 Skoler. — Paa Lolland blev en Del af Ryttergodset solgt, inden Skolerne blev opført, hvorfor der kun blev 11 Skoler i dette Distrikt. I Stedet for de Skoler, der sparede paa Sjælland og Lolland, fik Falster 27 og Møen 10²), saa Tallet 240 naaedes, som det af Kongen flere Gange bestemt fastholdtes.

Den endelige Fordeling blev da:

Københavns Distrikt	19	Skoler
Frederiksborg Distrikt	18	—
Kronborg Distrikt	19	—
Tryggevælde Distrikt	18	—
Vordingborg Distrikt	19	—
Antvorskov Distrikt	20	—
Lollands Distrikt	11	—
Falster Distrikt	27	—
Fyns Distrikt	20	—
Dronningborg Distrikt	10	—
Skanderborg Distrikt	24	—
Koldinghus Distrikt	25	—
Møen	10	—

Ialt... 240 Skoler

IX.

De enkelte Skolers Beliggenhed paa Sjælland kan ses i Bilag til Kopi af Sjællands Stifts Kirkeregnskab 1728—32. For Fyn finder man Fortegnelse i en Pakke i Rigsarkivets 2. Afd.: „Diverse Kontrakter vedkommende Rytterdistrikternes Kirker og Skoler 1691—1736“. Falster og Lollands Skoler findes anført i „Lolland-Falsters Stifts Skoledokumenter 1769“ i Sjællands Landsarkiv. De jydskes findes i „Colding, Schanderborg og Dronningborg Districter Kirkeregnskab 1721—28“. Alle disse Angivelser er fra 1730 og er her anført efter H. C. Roede's Artikel: „Rytteridistrikternes Skoler under Fr. IV“ i „Vor Ungdom“ 1915 Side 168 fg. Herefter fandtes Skolerne i følgende Byer:

Københavns Rytterdistrikt.

1. Hvidovre	7. Lyngby	13. Ballerup
2. Valby	8. Farum	14. Ledøje
3. Brønshøj	9. Lille Værløse	15. Herstedøster
4. Gladsaxe	10. Slagslunde	16. Herstedvester
5. Gentofte	11. Gandløse	17. Hvissinge
6. Hvidøre	12. Maaløv	18. Brøndbyøster
		19. Brøndbyvester

Frederiksborg Rytterdistrikt.

1. Herlev	7. Melløse	13. Hjørlunde
2. Kollerød	8. Brederød	14. Ølstykke
3. Uggeløse	9. Ølsted	15. Stenløse
4. Gørløse	10. Sigerslevøster	16. Hørup
5. 'Skævinge	11. Uddesundby	17. Uvelse
6. Alsønderup (Tulstrup)	12. Snodstrup (St. Rør-
bek)	18. Søsum

Kronborg Rytterdistrikt.

1. Borsholm	7. Vejby	13. Grønholt
2. Tikøb	8. Melby	14. Sjælsmark
3. Esbønderup	9. Torupmagle	15. Ravnæs
4. Søborg	10. Avderød	16. Græsted
5. Valby	11. Dagelykke	17. Maarum
6. Ramløse	12. Veksebo	18. Amminderup
		19. Blidstrup

Tryggevælde Rytterdistrikt.

1. Holtug	7. Kæderup	13. Højerup
2. Magleby	8. Arnøje	14. Skrosbjerg
3. Storehedinge	9. Frerslev	15. Dalby
4. Lillehedinge	10. Haslev	16. Haarlev
5. Hellested	11. Terslev	17. Værløse
6. Karise	12. Strøby	18. Alslev

Vordingborg Rytterdistrikt.

1. Hammer	7. Sønder Mern	13. Baarse
2. Lundby	8. Viemose	14. Dyrlev
3. Bakkebølle	9. Stensby	15. Snesere
4. Sværdborg	10. Øster Egesborg	16. Skibbinge
5. Køng	11. Udby	17. Allerslev
6. Vester Egesborg	12. Ørslev	18. Vindinge
		19. Stenstrup

Antvorskov Rytterdistrikt.

1. Vedbysønder	8. Holmstrup	15. Gimlinge
2. Sorterup	9. Slots Bjergby	16. Hyllested
3. Nordrup	10. Vemmelev	17. Tjustrup
4. Sønderup	11. Lundforlund	18. Sørbymagle
5. Store Valby	12. Faardrup	19. Haldagermagle
6. Kirkestillinge	13. Skørpinge	20. Haldagerlille
7. Næsby	14. Flakkebjerg	

Lollands Rytterdistrikt.

1. Flaarup	5. Vester Ulslev	9. Thoreby
2. Herridslev	6. Hjelm	10. Flintinge
3. Raagelunde	7. Vantore	11. Assenbølle
4. Frejlev	8. Errindlev	

Falsters Rytterdistrikt.

1. Gedesby	10. Horbelev	19. Klodskov
2. Stavreby	11. Vejringe	20. Eskildstrup
3. Højjet	12. Falkerslev	21. Sundby
4. Væggerløse	13. Hulebæk	22. Brarup
5. Idestrup	14. Maglebrænde	23. Vaalse
6. Elkenøre	15. Torkilstrup	24. Vester Kippinge
7. Sønder Kirkeby	16. Gandslev	25. Egelev
8. Horreby	17. Skovby	26. Nørre Vedby
9. Moseby	18. Øverup	27. Nørre Alslev

Fyns Rytterdistrikt.

1. Aasum	8. Brylle	15. Paarup
2. Hunderup	9. Tommerup	16. Korup
3. Hjallese	10. Verninge	17. Ubberud
4. Fangel	11. Orte	18. Broby
5. Bellinge	12. Skalbjergr	19. Allesø
6. Brendekilde	13. Kolbjerg	20. Lumby
7. Sanderum	14. Hindevad	

Dronningborg Rytterdistrikt.

1. Spentrup	4. Harridslev	7. Raasted
2. Borup	5. Ødum	8. Hallendrup
3. Gimming	6. Voldum	9. Krstrup
		10. Mejlby

Skanderborg Rytterdistrikt.

1. Skanderup	9. Sønder Vissing	17. Grumstrup
2. Stilling	10. Harlev	18. Aastrup
3. Hørning	11. Storning	19. Faarvang
4. Virring	12. Sjelle	20. Gern
5. Yding	13. Linaa	21. Toustrup
6. Hylke	14. Svejstrup	22. Overby
7. Taaning	15. Veng	23. Skovsrod
8. Tønning	16. Svendstrup	24. Hørslevbole

Koldinghus Rytterdistrikt.

1. Sest	9. Ammitsbøl	17. Smidstrup
2. Skandrup	10. Højen	18. Skærup
3. Vester Vamdrup	11. Aagaard	19. Andkjær
4. Store Andst	12. Harte	20. Pjedsted
5. Øster Gesten	13. Eltang	21. Gaarslev
6. Verst	14. Bjært	22. Bredstrup
7. Vraa	15. Almind	23. Taulov
8. Egtved	16. Herslev	24. Erritsø
		25. Vejlbj

Møen.

1. Tjørnemark	5. Elmelunde (Hjerte-
bjerg)	8. Mandemark
2. Ebbelnæs		9. Dame
3. Svendsmark	6. Borre	10. Haarbølle
4. Kjeldbymagle	7. Magleby	

I Henhold til Civiletatens Udgiftshovedbøger af 1722, 23, 24, 25, 26 og 27 opførtes Skolerne som nedenstaaende Skema angiver.

Aar	Københavns Distrikt	Frederiksborg Distrikt	Kronborg Distrikt	Tryggevælde Distrikt	Vordingborg Distrikt	Antvorskov Distrikt	Lollands Distrikt	Falsters Distrikt	Fyns Distrikt	Skanderborg Distrikt	Koldinghus Distrikt	Dronningborg Distrikt	Møen	Ialt Skoler	
1722	5	5	5	5	5	5	5	5	5	"	"	4		49	
1723	5	5	5	5	5	5	5	5	5	"	"			45	
1724	5	4	5	5	5	5	1	9	10	10				59	
1725	4	4	4	3	4	5		8		5	5			42	
1726										9	15	6	10	31	
1727											5			14	
Ialt	19	18	19	18	19	20	11	27	20	24	25	10	10	240	
Opført af:	Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole						Chr. Fritscher for 550 Rdlr. pr. Skole	Joh. Krieger for 600 Rdlr. pr. Skole	Gottfried Schuster og Søren Sørensen for 580 Rdlr. pr. Skole	4 Skoler af Planitz for i alt 1556 Rdlr. 74 Skill.; 6 af L. Eriksen for 580 Rdlr. pr. Skole	L. Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole				

X.

Opførelsen af Skolerne paa Sjælland blev overdraget Murermester Laurits Eriksen. Han paastod først, at han ikke kunde opføre dem for den i Overslaget nævnte Sum af 550 Rdlr., navnlig fordi han ikke selv havde Teglværk, men siden gik han dog ind paa Forslaget, og 23. Januar 1722¹⁾ blev der afsluttet Kontrakt med ham om at bygge alle de sjællandske Skoler for 550 Rdlr. Stykket. Først opførte han en Skole i Gentofte, som approberedes af Rentekammeret, og efter den indrettedes alle de andre.²⁾

I Jylland blev Landkonduktør (Landmaaler) Planitz og Bygmester

Næsby Skole i Antvorskov Distrikt.

Stallknecht opfordrede til at bygge Skolerne. Stallknecht afslog det fuldstændig, og Planitz var ikke meget villig til at tage fat. Han tilbød at opføre Halvdelen og foreslog Major Lützow til at bygge de øvrige, men ogsaa han undslog sig. Planitz bestemte sig da til at opføre 4 Skoler i Dronningborg Distrikt for ialt 1566 Rdlr. 74 Skilling, foruden at han maatte anvende Materialier fra det nedbrudte Dronningborg Slot i Randers¹⁾). Efter flere mislykkede Forsøg blev der endelig sluttet Kontrakt med Gottfried Schuster og Søren Sørensen 7. Marts 1724 og 5. Februar 1726 om at opføre alle Skolerne i Skanderborg og Kolding Distrikter²⁾ for 580 Rdlr. Stykket. De 6 Skoler, der endnu manglede i Dronningborg Distrikt, byggedes senere af L. Eriksen for samme Pris. Kontrakten er udstedt 20. Januar 1725³⁾). — Skolerne paa Møen opførtes ligeledes i Henhold til Kontrakt af 23. Juni 1726 af L. Eriksen for 550 Rdlr. Stykket.⁴⁾

Paa Lolland og Falster opførtes Skolerne af Murermester Christian Fritzer for 550 Rdlr. pr. Skole. Kontrakt afsluttedes 20. eller 30. Marts 1722.

De fynske Skoler blev de dyreste. I Henhold til Kontrakt af 17. April 1722 overdroges det Hofgartner Johan Krieger at opføre alle 20 Skoler for 600 Rdlr. Stykket.

XI.

Efter H. C. Roedes omtalte Afhandling hid sættes nedenfor et Overslag¹⁾, som Planitz indgav i Marts 1722, og som giver et temmelig tydeligt Begreb om Husets Udseende og Indretning.

Allerunderdanigste overslaug

over et skoelehus, som skal være 21 al. lang 12 al. bred og 4½ al. høj indtil under bielkerne. Hvortil behøves efterskrevne materialier i allernøjeste som følger:

	rdl.	mk.	sk.
Mur arbejde.			
24000 flensborger mursten, til det hele huses grundmur uden omkring, à 100de 3 mk. 8 sk.	140	,,	,,
5000 dito mursten til en skorsten, bageovn og 2de kackelovns fødder à 100de 3 mk. 8 sk.	29	1	,,
10000 soelbagede mursten til alle skillerumme at opmure, à 100de 1 rd	10	,,	,,
3000 brente mursten til alle gulve à 100de 3 mk. 8 sk.	17	3	,,
5000 flensborger Tagsten til det hele hus, og til de 2de kackelovner à 100de 8 mk.	66	4	,,
280 tønder kalk til ald mur arbejde, à 2 mk.	93	2	,,
3 lpd. svinehaar til taget at skielle, à 2 mk.	1	,,	,,
murmesteren arbejdsløn for det hele hus	80	,,	,,

Til stellager behøves:

8 stücker 12 al. træer, à 2 mk. 8 sk.	3	2	,,
1 tylt sterke stenlegter à 3 mk. 12 sk.	,,	3	12
4 tylter 5 al. deler, à 9 mk.....	6	,,	,,
400 sterke legtesøm, à 3 mk.	2	,,	,,
2 tylter 5 al. deler til kalkbenke, à 9 mk.	3	,,	,,
3 tomme tieretønder til kalkballier, à 1 mk.	,,	3	,,

Tømmer arbejde:

12 norske 18 alner til bielker, à 8 mk.	16	„	„
28 norske 16 alner til sparrer, à 6 mk.	28	„	„
2 norske 12 al. til hanebielker, à 2 mk. 8	„	5	„
resten til hanebielkerne kand tages af stellagetræer.			
1 tylt sterke sverlegter, à 1 rd.	1	„	„
16 tylter sterke stenlegter, à 3 mk. 12 sk.....	10	„	„
700 legtesøm, à 2 mk. 8 sk.	2	5	8
50 speger til det hele hus, à 2 sk.	1	„	4
70 al. egetømmer til murrøm, som skal være 8 tomme bred, og 4 tomme tyk, à al. 1 rd.	11	4	„
1 stück egetømmer til en skorstenshammer, 8te tomme udi fier- kant og 4 al. lang, à 1 mk.	„	4	„
3 stück 16 alner til staldenes indretning, à 6 mk.	3	„	„
tømmermanden arbejdsløn for 10 par kobbelspender, 10 bielker, og 2de skraagauler at hugge, at opsette og at legte, samt stalden at indrette	16	„	„

Snediker arbeide.

12 tylter 6 al. deler til det hele loft, à 2 rd.	24	„	„
arbejdsløn for samme at høvle, pløje og at legge, à 2 mk. 8 sk.	5	„	„
3 tylter 5 al. deler til 10 døre, à 9 mk.	4	3	„
arbejdsløn for hver dør, à 2 mk.	3	2	„
2 tylter 6 al. deler til alle borde og benke, à 2 rd.	4	„	„
2 st. 10 al. træer til bordstenger, à 1 mk. 8-sk.	„	3	„
snedikeren arbejdsløn for samme 2de store borde og 7 benke lange og korte	2	„	„
2 tylter 5 al. deler, til 8 vindvesskreder, à 9 mk.....	3	„	„
snedikeren arbejdsløn à 24 sk.	2	„	„
90 al. egeplanker til vindveskarme og rammer, 2 tomme tyk, og 8 tomme bred, à 8 sk.	7	3	„
20 al. egetømmer til vindvesposter, 3 tomme tyk, og 4 tomme bred, à 8 sk.	7	3	„
snedikeren arbejdsløn for 8te vindveskarme med 2de rammer udi hver karm, à 3 mk.	4	„	„
30 al. egeplanker, til de 3de udere dørkarme, som skal være 9 tomme tyk, à 1 mk.	5	„	„
3 stücker norske 18 alner til 7 dørkarme indvendig udi huset at indmure, à 8 mk.	4	„	„
snedikeren arbejdsløn for 10 dørkarme, à 3 mk.....	5	„	„

1000 loftesøm til ald snediker arbeide, à 100de 1 mk. 12 sk.	2	5	8
500 legtesøm, à 100de 2 mk. 8 sk.	2	„	8

Klein smedie arbeide.

8 vindveskarmes fulde beslag med 2 slaugbuer udi hver karm, à 4 mk. 8 sk.	6	„	„
13 par dørhengsler med kraag og krampe, à 2 mk. 8 sk.	5	2	8
9 laase, à 3 mk.	4	3	„

Glarvester arbeide.

16 vindver til 8 karme, à 3 mk.	8	„	„
--------------------------------------	---	---	---

Stenpicker arbeide.

22 favne at broelegge uden omkring huset, à 8 sk.	1	5	„
6 favne udi stalden at picke, à 8 sk.	„	3	„

Summa... 651 rd.

Hvilket i saa maader er beregnet efter den allernøieste pris som nu omstunder falder paa materialierne udi Jydland, og med hosfølgende original specifikaationer af nogle jydskke kjøbmænd kand bevises, som med deres ed haver bekræftet for mig: at de hverken kand eller vil sælge deris vare ringere.

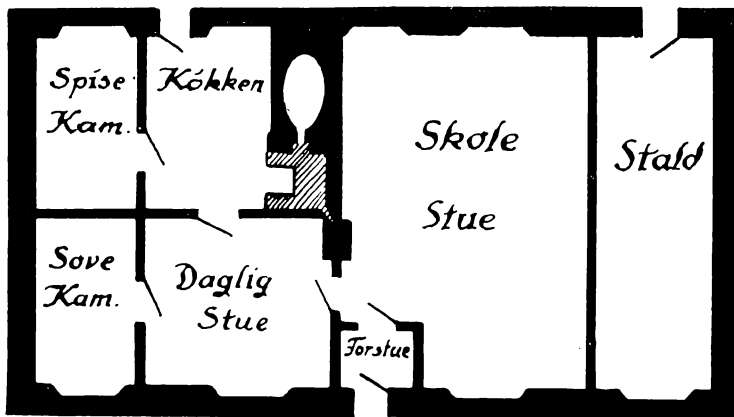
allerunderdanigst

J. P. Planitz.

Kiøbenhavn, d. 4. Martii anno 1722.

XII.

Alle hidtil opførte Skolehuse havde været bygget som andre Huse (almindelig Bondebygning), saa ingen kunde se paa dem, at de skulde anvendes til Skolebrug¹). Med de ny kongelige Skoler indførtes imidlertid en ny Skoletype, et Tilløb til en Skolearkitektur saa værdig og smuk, som først i dette Aarhundrede har set sin Lige. I det Skoleforslag, Biskop Hers-

Grundplan af Fr. IV' Skoler.

leb tilstillede Kongen, bemærkedes det udtrykkeligt, at Skolerne i deres Bygning burde være ansigtere end almindelige Huse, saa „deres Udseende kunde henlede Tanken paa deres høje Bestemmelse“. Heldigvis tog Kongen Hensyn til Herslebs Henstilling og lod Skolerne opføre saaledes, at de blev de ansigteste Bygninger i Landsbyen næst efter Kirkerne. Ikke engang Præstegaardene kunde maale sig med dem. I den følgende Tid er Frederik den Fjerdes Skoler ogsaa den Type, der danner Forbilledet for ny Skole-

huse. „De har aabenbart længe staaet som Idealet for, hvordan en Landsbyskole skulde være, og det varede længe, inden der blev stillet større For-

Ovn med Fr. IV.s og Dronning Anna Sofies Billede.

dringer til Lærerbolig og Skolestue og dermed til Bygningerne. Ja, saa langt ned som til 1830erne kan man følge Fr. IV.s Skoletype i vore Landsbyskoler¹⁾.

Hver Skole var 21 Alen lang (9 Fag), 12 Alen bred og 4½ Alen høj fra Gulvet til Bjælkerne.*) Murene var to Sten tykke og fugede udvendig. Gesimsen var ½ Alen høj, og det høje Tag med skraa Gavle var dækket med røde Flensborg Tagsten. De udvendige Mure var opførte af smaa Flensborg Mursten, Skillerummene derimod af soltørrede (raa) Mur-

sten. Bagerovn, Skorsten og alle Gulve var ligeledes af Flensborg Mursten. Indvendig var Væggene pudsede og hvidtede. — Tagværket og det øvrige indvendige Træ var norsk Tømmer, men de udvendige Dørkarme og Vinduerne var af Egetræ og Loftet af brede „Furedeler“ (Fyrreplanker). Der var tre Yderdøre og fem Inderdøre, 8 Vindueskarme med to Rammer i hver og 24 blyndfattede Ruder i hver Ramme. Indvendig var Vinduerne malet røde, udvendig perlegraa. Udenfor Vinduerne var der Skodder eller Lemme, der ogsaa var malet perlegraa; disse Lemme skulde holdes lukkede for Vinduerne om Natten, hedder det.²⁾

Gennem den rundbuede Dør kom man ind i den lille Forstue, derfra ind i Skolestuen og fra denne ind i Lærerens Stue. Herfra var der Døre til Sovekammer og Køkken og fra dette til Spisekammer og Gaard. I Køkkenet

¹⁾ Naar der i næsten alle de endnu bevarede Skoler er meget lavere til Loftet, skyldes det i Regelen, at Gulvet flere Gange er hævet og Loftet gibset.

var der aaben Skorsten med Ildsted og Ovn, og herfra fyredes i Bilæggerovnen, der opvarmede baade Skolestuen og Lærerens Stue. I det yderste Fag bag Skolen var der Plads til Køer og Faar. Da der ikke hørte Jord til Skolen, behøvedes der ikke mere Udhus. Brændselet har vel haft Plads paa Loftet. Oprindelig var der ikke Brønd ved alle Skoler. Læreren har vel været henvist til at hente Vand ved Gadebrønden.

Ved Skolernes Opførelse anbragtes der vistnok murede Kakkellovne (af Kakkeler?) i dem. Kirkeinspektør Helt sendte imidlertid en Forestilling til Kongen af 20. Januar 1729¹⁾, hvori han gjorde gældende, at Kirkerne paa Ryttergodserne var vel situerede, og han foreslog derfor, at der til alle de sjællandske Skoler i Stedet, for Stenovnene, der ikke var varige og brugte

meget Brændsel uden at give synderlig Varme, maatte anskaffes Bilæggerovne af ca. 1½ Skpds. Vægt. Han medsendte 2 af ham udførte Tegninger — den ene til Forsiden, den anden til Bredsiden — til Kongens Approbation, for at Træformen, de skulde støbes efter, kunde skæres derefter.

Denne Forestilling approberedes af Kongen 7. Maj 1729, og Ovnene er sandsynligvis støbte i Dikemark Jærnværk i Norge. I Museet i Lyngby findes en Ovn med Frederik IV.s og Dronning Anna Sophies kronede Dobbeltbillede med Underskrift: Vivat Friderich Anna Sophia. Det er sandsynligvis den samme, hvorefter der findes Billede i „Dansk Skolemuseum“. Hvor mange Skoler, der forsynedes med disse Ovne foruden de sjællandske, vides ikke. Maaske nogle har faaet den, der 1698 var støbt med Fr. IV.s og Dronning Louises Billede. 3. Juli 1729 blev der givet Tilladelse til at anskaffe Jærnovne til de falsterske Skoler.²⁾

Ovn med Fr. IV.s og Dronning Louises Billede. Lyngby Museet.

XIII.

Over Indgangsdøren lod Kongen indmure en Sandsten med Inskription. Stenhuggerarbejdet udførtes af Stenhugger Heinbrodt paa Kongens Nytorv.¹⁾ 1726 var 150 færdige og blev af Generalbygmester Ernst beordret udleverede mod Kirkeinspektørens Kvittering. Resolution af 5. Marts 1726²⁾ bestemmer, at de manglende 90 Inskriptionsstene skal anskaffes. Til Anskaffelse af Jærnkramper til Fastheftelse af Stenene bevilges 240 × 1 Mk. 8 Sk. = 60 Rdlr. I en gammel Protokol i Paarup Skole paa Fyn oplyses det, at alle Stenene blev opsat paa Fyn 1727. Paa Lolland blev der vistnok aldrig opsat nogen Sten. I hvert Fald er ingen af dem bevaret.

Stenen bærer øverst Frederik den Fjerdes kronede Navneciffer, og derunder følgende Indskrift:

Hanc scholam, hujusque ad instar ducentas quadraginta in circulis ad perpetuo alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi.

I Aaret 1721 har jeg grundlagt denne Skole og i Lighed med (= som) denne 240 i de Distrikter, som er oprettede af mig til stadig at underholde 12 Ryttereskadroner.³⁾

MDCCXXI

Nedenunder stod det af Fr. Rostgaard forfattede Vers:

Halvtredsindstyve Aar, GUD, har DU mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet;
Thi yder jeg min Tact og breeder ud DJE Navn
Og bygger Skoler op de Fattige til Gavn.
GUD, lad i dette Værck DJN Naades fylde kiende.
Lad denne min fundatz bestaar til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stool een findes af min Æt,
Som mener DJE NJN GUD og DJSSSE SKOLEER rætt.

Hanc Scholam, hujusq. ad instar. Ducentas Quadraginta
in Circulis, ad perpetuo alendas duodecim Canonicos Equitibus a me institutis fundavi
M.DCC.XXI.

Natolredskindlyde Ann 1719 har Vi mig vpholdet
At Sjogdom, Krig og drest mig intet ondt har voldet

Hi vder ieg min Sack og breeder ind Dig Land.

Da bygger Skoler op, de Bøllinge til Davn.

1719 lad i dette Særet 1721 Landes Rylde Kende
Lad denne min Fundat. bestaa til Verdens Ende.

Lad altid vaci min Skool een frades af min All
Gom meener 1733 1734 1735 og 1736 Skolei vall

Degnen Broholm i Vraa Kongeskole i Kolding Distrikt, der har udgivet et latinsk Skrift¹⁾, hvori han priser Fr. IV.s Skoler i høje Toner, meddeler, at der ogsaa over de indvendige Døre fandtes Vers. Disse skal efter et, dog maaske upaalideligt, Sagn være forfattet af Kongen selv.

Korup Skole paa Fyn.

Over Skoledøren:

forføm ey Skolegang i diine Ungdoms Dage
 Tænk paa dend leve-tiid, du har endnu tilbage;
 Hav ingen ting saa kjær, som Herrens sande frygt,
 Tak dog dend Konge, som har disse Skoler bygt.

Over Stuedøren:

Welsigne det, o Gud, som Jeg mig foretager,
 Sid Jeg i gierning og i ord dig ey forjager,
 Gjør mig mit Embede, gjør mig det altid let,
 forhielp Mig med din Kraft til at forrætte det!

Over Sengekammerdøren:

Sødt og roligt fand vi sove	Gud og Kongen maa vi love
Dagens Nøye glemmes her	Natteroe det beste er.

Over Køkkendøren:

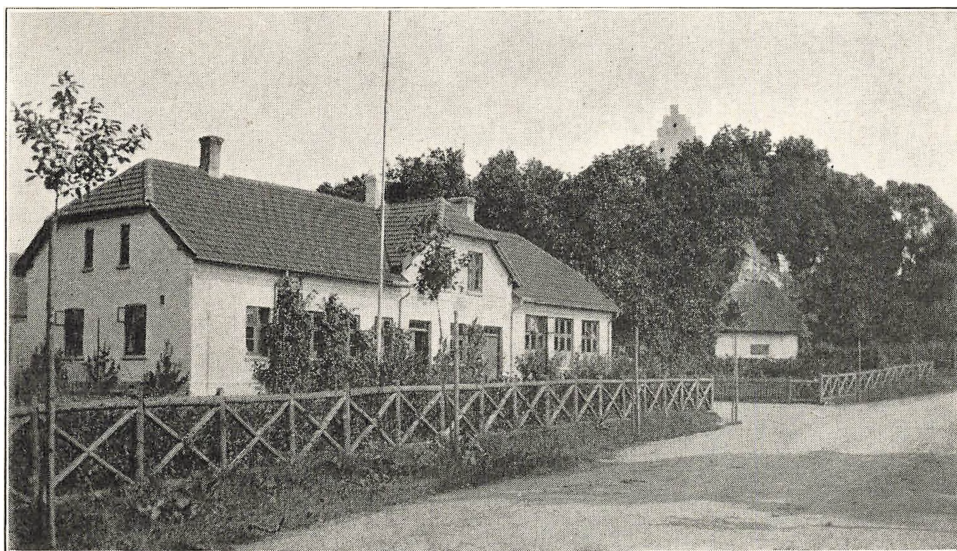
Brygge, Bage, toe og tvette
 Maden faage og anrætte,
 Dores Kiøffenarbeid er
 Balle, Strippe, Rist og Pande
 Potte, Gryde, Spand og Kande
 er vor Piges haand-gevehr.

Over Spisekammerdøren:

Lyster du Postey og Tærter,
 Udaf fligt vi intet har,
 Landsby-Rætter, Kaal og Rerter
 Staar udj hvert andet far.

XIV.

Foruden de her nævnte Skoler lod Kongen ogsaa opføre Skoler i Esrom 1722, i Hillerød 1723 og paa Bogø 1727 for de der indkvarterede Rytteres Børn, der havde for vanskeligt ved at naa nogen af de andre Skoler.

Aasum Skole paa Fyn.

Ligeledes lod Kongen senere opføre nogle Bindingsværksskoler paa Femø, Fejø og Askø.

Amtmand Gram i Frederiksborg havde allerede i sin Indstilling til Kongen 1720 foreslaaet at bygge en Skole i Hillerød (den 20de i Frederiksborg Amt). Om denne Skole udtaler Joakim Larsen 1901: „Først har Kongen givet Amtmand Gram et mundtligt Løfte om, at en af Rytterskolerne skal lægges i Hillerød, derpaa kommer et officielt Afslag paa, at den kan blive

en af Distriktets 20, og endelig kommer Tilladelse til, at den bliver Nr. 21“. (I Virkeligheden, Nr. 19). — I Henhold til Kongens Befaling af 23. November 1722¹) opførtes i hvert Fald i Sommeren 1723 en Skole i Hillerød. Den byggedes paa en Grund, der havde ligget øde siden Branden for 30 Aar siden, lige overfor Hospitalet. For at den skulde ligne de andre Huse i Byen, forsynedes den med Kvist. Bygmester Eriksen fik derfor 48 Rdlr. ekstra. Lærerne i Hillerød og Esrom tillagdes hver 40 Rdlr. i aarlig Løn.

Esrom Skole oprettedes efter Forslag af Kammerherre Gabel 1722 i Henhold til kgl. Resolution af 21. Jan.²).

XV.

I nden Skolerne maatte tages i Brug, skulde de afleveres til Kirkeinspektøren ved en Synsforretning¹⁾, der udførtes af Amtmanden, Provsten og Præsten samt en Murermester og en Tømrermester fra København. De to sidste fik, saa længe Synet stod paa, 2 Mk. daglig samt fri Befordring.

Allesø Skole paa Fyn.

Ved Afleveringen af Skolerne paa Lolland og Falster ankedes over, at Bygmester Fritzer udenfor Kontrakten havde tilladt sig at „slaa Buge“ over Døren, hvilket Synet mente var unødvendigt. I Dronningborg Distrikt bebrejdede Synsmændene L. Eriksen, at Forstuen var „pikket uf Kampsten“, hvortil Bygmesteren bemærkede, at Murstenene hurtig vilde blive slidte af Børnenes idelige Trampen. Der ankedes ogsaa baade af Synet og flere Skoleholdere over, at Skorstenene røg, fordi de var „for hastigt indknebnede“,

Brændekilde Skole paa Fyn.

over, at Gulvene var hævet for lidt over Jordoverfladen, hvorfor de ogsaa ved senere Reparationer er hævet en Del. Men ogsaa de smaa Reparationsudgifter tyder paa Soliditet. 1725 overtog de falsterske Skolers Bygmester deres aarlige Vedligeholdelse for 2 Rdlr. 1 Mk. pr. Skole¹⁾, og 1738 overdroges Reparationsarbejdet Murermester Hans Trap for 2 Rdlr. 64 Sk. pr. Skole²⁾.

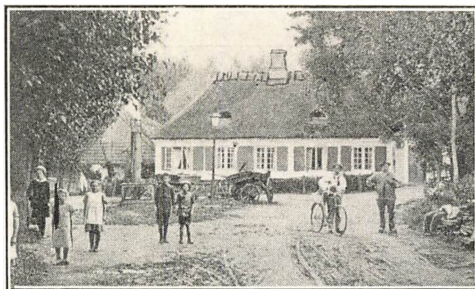
Skolen i Magleby (Stevns Herred) brændte d. 21. September 1727 ved Skolemesteren Søren Pallesens Forseelse. Han havde anbragt en „Kølle“, hvori han tørrede Malt, oven paa Skolens Bagerovn og derved forarsaget Branden. Til Genopførelsen medgik 246 Rdlr. 64 Sk. — Borup Skole i Dronningborg Distrikt brændte 1740; den genopførtes for 252 Rdlr. 14 Sk.

Eltang Skole i Koldinghus Distrikt.

d. v. s. for snævre; men heller ikke det lader til at have rørt Bygmesteren, og det samme gælder Klagen over, at Sne og Regn kunde trænge ind mellem Tagstenene, herpaa kunde eventuelle Reparationer jo raade Bod.

I det hele taget var Bygningerne solidt og godt opførte. Det fremgaar bl. a. deraf, at mange af dem endnu bruges baade til Skole og Bellig. Dog kan der med Grund ankes

Brøndbyvester Skole i Københavns Distrikt.

Allerede i August 1721 havde Amtmænd og Provster faaet Bemyndigelse til at antage Skoleholdere, og Resolution af 8. December 1721²⁾ bestemmer, at dersom Skolemestrene selv forsyner sig med fornøden „Husværelse“, maa de fra 1. Januar 1722 nyde den reglementerede Løn, men indtil den Tid maa de nøjes med den Løn, som de forhen har nydt af Bønderne. „Paa

anden Maade kan de ej antages, før de grundmurede Huse bliver opbygte“.

Skolernes Stiftelsesdag regnedes at være Kongens halvtredsaars Fødselsdag den 11. Oktober 1721.

Hørslevbole Skole i Skanderborg Distrikt.

28de Jul 1721.

Instruction

Hvorefter

i Friderich
den Fierde/
af Guds Naade/
Konge til Danmark

Hovedindhold af Instruktionerne.

Som det allerede er omtalt i det foregaaende, er Instruktionerne sandsynligvis fremkomne ved Samarbejde mellem Biskop Worm og Overkrigssekretær Gabel. De udstedtes samtidig med Befalingen om Oprettelse af Skolerne.

Disse Instruktioner — navnlig den for Skolemestrene — kan betegnes som den første samlede Skolelov i Danmark. Dens Bestemmelser er ganske vist ikke alle ny. Nogle er tagne af Kristian den Fjerdes „Kongebrev“, der tilkendegav denne Konges Ønske om Bøndernes Undervisning, men som ved Tidernes Ugunst kun blev et Ønske. Af Prins Carls og Prinsesse Sophie Hedevigs Skolefundatser¹⁾, der udkom senere, men var forfattede før, laantes adskillige gode Vink, ligesom ogsaa det tidligere omtalte Forslag til Skoleordning, som Aarhus Stiftsøvrighed havde indsendt, har ydet sit Bidrag.

Mange af Instruktionernes vigtigste Bestemmelser er gaaende i Arv til os gennem de senere Skolelove, og de vil fremdeles gaa i Arv til vore Efterkommere, fordi de indeholder hele Grundlaget for vort Skolevæsen.

For at Befolkningen til enhver Tid kunde være kendt med Instruktionens Bestemmelse, sluttede Skolemestrenes med Paabud om, at den skulde opslaas i Skolen og hvert Aar den første Søndag efter Hellig tre Kongers Dag oplæses fra Prædikestolen.

Instruktionerne omhandler især:

- 1) Læreren, 2) Lønnen, 3) Tilsynet, 4) Skolegangen, 5) Undervisningsstoffet, 6) Skoletugt og 7) fortsat Undervisning.

L æ r e r e n. Det kunde ikke ventes, og i Henhold til „Skolerne paa Landet“ ønskedes det vel egentlig heller ikke, at studerede Folk vilde søge Ansættelse ved Rytterskolerne. Lønnen var alt for lille, og Stillingen i det hele alt for ubetydelig til, at den skulde friste dem. Men for dog at faa Studenter, der muligvis kunde forudsættes at have Lyst og Evne til at undervise, til at søge Ansættelse, stilledes der saadanne i Udsigt, at de efter at have vist særdeles Flid i 3—4 Aar, vilde blive befordret til Degneembede eller Præstekald. Ellers var det Præstens Pligt at opsøge og foreslaa en „Person“, der kunde være skikket til Lærer. Fandtes en saadan, skulde han i Amtmandens Nærværelse eksamineres af Præst eller Provst, og hvis de ansaa ham for tilstrækkelig dygtig, blev han antaget og maatte i deres Nærværelse underskrive Instruktionen, men han fik intet Kaldsbrev.

Det var meget forskellige Folk, der blev ansat. Undtagelsesvis var det Degne, men ellers mislykkede Studenter, afskedigede Underofficerer, Klokkere, Haandværkere, Skrivere o. l.¹⁾. Fordringerne til dem var meget smaa. Der forlangtes kun, at de skulde kunne Luthers Katekismus og katekisere over den, samt at de kunde læse, skrive og regne. Det er ikke saa underligt, at mange af dem maatte afskediges efter kort Tids Forløb enten paa Grund af Uduelighed eller paa Grund af forargeligt Levned. Men Afskedigelse foretoges lige saa let som Ansættelse af de samme Myndigheder. Dog kunde man vel ikke vente, at Eftermanden skulde blive stort bedre.

L ø n n e n. Selv efter Tidens Prisniveau maa Lønnen betragtes som alt for ringe. Det har vistnok ogsaa adskillige af Skolernes Fædre været klar over, og det antydes i Udtrykket: „Skolemestrene skal ligesom andre fattige Folk have et Kvartals Løn forud“. Selv de kgl. Ryttere var bedre stillede. Biskop Worm havde jo henstillet, at Lærernes Pengeløn i det mindste blev lige saa stor som en Rytters, der fik 4 Mark om Ugen (34—35 Rdlr. om Aaret), men det blev ikke bevilget, Lønnen forhøjedes kun fra 20 til 24 Rdlr. Hele Lønnen blev da

24 Rdlr.

3 Læs Træbrænde

14 Læs Tørv à 6 Tdr.

280 Lispund Hø

280 Lispund Halm

Fri Græsning til 2 Køer og 6 Faar

To Dages Arbejde om Aaret (eller 1 Mk.) af hver Husmand

8 Skilling maanedlig til Skrivematerialer for de Børn, der skulde lære at skrive og regne.

Fritagelse for alle Skatter og Afgifter
Fribolig.

I Registret over kgl. Resolutioner fra Rytterdistrikterne 1721. Nr. 109, 151 og 152 er opført Takst paa Korn i Fyn, Dronningborg og Skanderborg Distrikter. Disse Priser bliver i Gennemsnit:

1 Td. Rug $10\frac{2}{3}$ Mk.
1 Td. Byg $7\frac{2}{3}$ Mk.
1 Td. Havre $4\frac{1}{3}$ Mk.

Omregner man efter disse Priser Lønnen til 1919, da Lærernes sidste Lønningslov udkom, vil det blive omtrent saaledes:

24 Rdlr. = $13\frac{1}{2}$ Td. Rug à 30 Kr.	=	405,00
3 Læs Træbrænde à 10 Kr. = 30,00	} deraf $\frac{2}{3}$ } til Læreren	} 132,00
14 Læs Tørv à 12 Kr. = 168,00		
Hø, Halm og Græsning regnes som Underhold til Køer og Faar.		
2 Køer à 4000 Pd. Mælk = 8000 Pd. à 15 Øre	=	1200,00
6 Faar { 9 Lam à 60 Kr. = 540,00	}	} = 690,00
{ 30 Pd. Uld à 5 Kr. = 150,00		
2 Dages Arbejde af ca. 10 Husmænd à 8 Kr.	=	160,00
8 Skilling maanedlig pr. Barn for Skrivning og Regning (ca. 20 Børn à 1 Rdlr. om Aaret, Halvdelen Fortjeneste) = 10 Rdlr. = $\frac{5}{12}$ af 24 Rdlr.	=	168,75
Bolig og Skattefrihed	ca.	500,00
		<u>Ialt Kr. 3255,75</u>

Ovenstaaende er omregnet efter Rugpris, 30 Kr. Regner man Bygpris, 35 Kr., bliver Summen 253 Kr. større. Den samlede Løn er altsaa noget over Halvdelen af en nuværende Lærerløn.

Adskillige Steder blev Lønnen noget mindre, naar der manglede noget i de 280 Tdr. Hartkorn, som var normerede for hvert Distrikt.

Da Læreren i Kristrup, Anders Brasen, i Følge Sognepræstens Attest „ikke havde præsteret sit Skoleembede i 1727 efter Instruksen“ — alle Lærere skulde have en Slags Flidsattest af Præsten for at kunne hæve deres

Løn — blev de tre Kvartaler af hans Løn ham afkortede, saa han i dette Aar maatte nøjes med 6 Rdlr.

Tilsynet. Der næredes ikke stor Tiltro til Lærerne; derfor var der rigeligt med Tilsyn. Præsten skulde møde en Gang ugentlig i Skolen for at overhøre Ungdommen og erfare dens Fremgang, og desuden havde han ved Katekisationen i Kirken hver Søndag Lejlighed til det samme. Men ogsaa Præstens Tilsyn skulde kontrolleres. Provst og Amtmand skulde hvert Aar tilse Skolerne, og hvis Præsten havde været forsømmelig eller set gennem Fingre med Læreren, skulde de melde det til Biskoppen, der atter skulde sørge for, at Præsten straffedes for sin Forsømmelse. Læreren skulde endelig hvert tredje Aar møde med Børnene i Kirken til Overhøring ved Biskoppens Visitats. Finder Biskoppen noget at udsætte paa Læreren, „skal han have Magt til lydeligen at tilspørge ei alene Provsten, Præsten og Degnen, men endog den ganske Meenighed“, om de har noget at udsætte paa Læreren. Finder Biskoppen derefter, at Læreren ikke har efterlevet sin Instruks, kan han irettesætte („reprimandere“) Provst og Præst for deres mindre skrappe Tilsyn og sørge for, at Læreren uden videre bliver kasseret af Amtmanden.

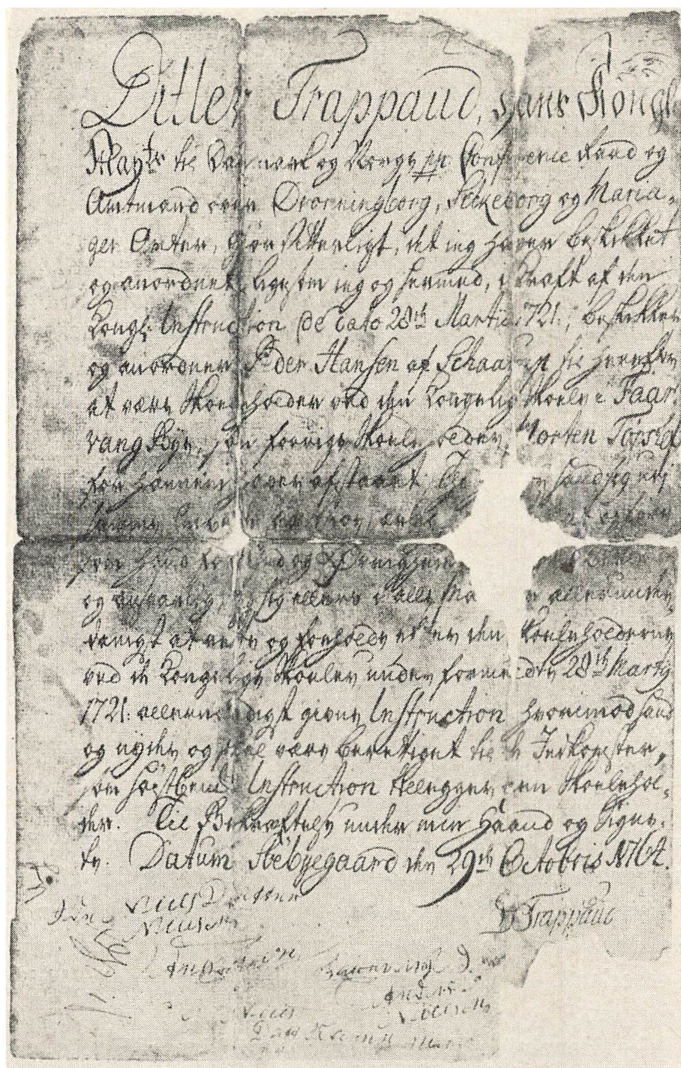
Skolegangen. Der indførtes Skolepligt. For at Læreren kunde vide, hvilke skolepligtige Børn, der var i Distriktet, skulde Præsten hvert Aar give ham en Fortegnelse over alle Børn over 5 Aar. Fra det 5. til det 8. Aar skulde de møde i Skolen hver Dag: I Sommerhalvaaret, der regnedes fra Paaske til Mikkelsdag, fra Kl. 7—11 og 2—6; Resten af Aaret fra Kl. 8—12 og 2—4. — Hvad vilde man i vor Tid sige til denne urimelig lange Skoletid!

Vilde noget Barn skulke, skulde Læreren give Forældrene det tilkende, „som da med Riis straffer dennem“; men beholdt Forældrene dem hjemme, skulde han melde det til Præsten, der saa maatte foreholde dem det urigtige deri. Hjalp det ikke, skulde Præsten melde det til Amtmanden, der saa kunde straffe dem med Pengebøder, Fængsel eller „aabenbare Skrifte for den tredie Forseelse“. — „Vel ment, men ganske uigennemførligt!“ udbryder Joakim Larsen.¹⁾

Det var ikke Hensigten at unddrage Forældrene Hjælp af Børnene i Hjemmet. Derfor fik de Ret til at beholde Børn over 8 Aar hjemme den halve Dag skiftevis Formiddag og Eftermiddag. Dette greb ikke meget forstyrrende ind i Undervisningen, da der overalt var Enkeltmandsundervisning. Ferier som nu om Stunder nævnes ikke.

Undervisningsstoffet. Efter Tidens hele Tankegang kan det ikke undre, at Religionsundervisningen indtager den fornemste Plads. Dog

er Instruksen i den Henseende mere maadeholden end Prins Carls og Prinsesse Sophia Hedevigs. I Prins Carls Instruksen § 5 udtales nemlig,

Kaldsbrev af 1764 fra Faarvang Skole i Skanderborg Distrikt.

at Tiden ikke maa spildes paa „Skriven og Regnen“. Hver Morgen skulde Undervisningen begynde og hver Aften slutte med Salmesang, Bøn og Op-læsning af et Kapitel af Bibelen; under Bønnen skulde Børnene knæle. Alle Børn skulde undervises i Læsning og helst lære Luthers Katekismus udenad „Ord for Ord“. Naar den var lært, skulde den i Stiftet brugelige Forkla-

ring læres, men dog ikke udenad. For at Børnene ikke skulde binde sig til bestemte Ord, men kunne gøre Rede for Meningen, maatte Spørgsmaalene idelig forandres. Paa Helligdagene skulde Børnene følge Læreren i Kirke. — Ved Bispevisitatsen skal Læreren dele Børnene i fire Grupper: 1) De, der kun har lært en eller flere af de fem Parter i Luthers Katekismus. 2) De, der véd den ganske Katekismus udenad. 3) De, der tillige har lært Forklaringen og Sentenserne. 4) De, der desuden kan de syv Poenitensesalmer.

I andre Fag skulde Børnene lære det, „hvormed de i sin Tid kunde tjene Konge og Fædreland“. Hertil hørte den Bestemmelse, at der hver Middag, før Børnene gik hjem, skulde læses 2—4 Artikler af Lovbogen (Kr. V.s Danske Lov?). — Skrivning og Regning var frivillige Fag, og kun de Børn, hvis Forældre vilde betale 8 Skilling om Maaneden til Skrivematerialer, blev undervist deri.

S k o l e t u g t. Instruksen forudsætter, at Børnene i det hele skal behandles mildt. Læreren maa vogte sig for at gøre Forskel paa de velhavendes og de fattiges Børn. Drengene og Piger skal sidde hver for sig.¹⁾ Banden, Skælden, utugtig Snak, Kiv og Slagsmaal maa ikke taales, men Forseelser herimod „straffer hand med Ord“. Andre „Fejl“ skulde straffes med Lempe, „ingenlunde med Hug og Slag“. De „uflittige“ Børn kan Læreren lade sidde længere i Skolen end de andre, dog bør han tage Hensyn til deres Nemme. Hjælper saadanne lempelige Straffe ikke, skal han underrette Forældrene derom, og de eller Læreren i deres Nærværelse skal da straffe Barnet med Ris. „Straffen er da“, siger L. Koch²⁾, „lagt uden for Skolen; men dels er der sikkert gjort for megen Regning paa Forældrene, dels synes der at være gaaet ud fra, at Dovenskab var det eneste, Skolen havde at bekæmpe hos Børnene“.

F o r t s a t U n d e r v i s n i n g. Der er allerede i denne Instruksen tænkt paa Fortsættelsesundervisning, saa Tanken derom er ikke ny. — Naar de unge havde været til den første Altergang (sædvanlig i Konfirmationsalderen), ophørte den egentlige Skolegang, men Læreren skulde dog en eller to Gange om Ugen gennemgaa deres Børnelærdom med dem, for at de ikke skulde glemme det lærte. Ogsaa tilflyttede voksne samt de værnepligtige skulde han undervise, hvis de henvistes til ham af Præsten. I Skrivning og Regning skulde han fortsætte Undervisningen, hvis nogen ønskede det.

I n v e n t a r o g U n d e r v i s n i n g s m i d l e r blev det simpleste ved hele Skolen. Biskop Worm havde foreslaaet bestemt Inventar til hver Skole,

men i Instruktionerne indførtes intet derom. — Af 2 Tylter 6 Alens Bræder blev der lavet to Borde og seks å syv Bænke. Baade Borde og Bænke var fastgjort paa Pæle, der var nedrammede i Gulvet. Hermed er nævnt alle „Skolemøbler“. — Af Bøger anskaffedes 100 ABC'er, 100 Katekismer og senere 1 Bibel og maaske nogle „Forklaringer“ og Salmebøger til hver Skole og intet mere.¹⁾

Der er en underlig skarp Modsætning mellem Skolebygningens smukke, imponerende Ydre og det yderst tarvelige Udstyr i Skolestuen. Paa den fremmede, der første Gang træder derind, maa det have gjort et ret nedslaaende Indtryk, og det kunde vist heller ikke undgaa at virke nedtrykkende paa Læreren og hæmme ham i hans Virksomhed.

Kong Frederik den Fjerde og hans Medarbejdere ved Oprettelsen af Skolerne havde meget høje Tanker om den Nytte og Glæde, de vilde bringe Almuen. Desværre kom Virkeligheden langt fra til at svare til den gode Hensigt. Aarsagerne dertil var flere, men dog især de mildest talt daarlige Lærere og den mange Steder urimelig lange Skolevej.

De smaa Lønninger gjorde det, saa at sige, umuligt at faa ordentlig uddannede Lærere. Ingen, der havde ofret noget betydeligt paa sin Uddannelse, søgte en saadan Stilling uden tvingende Nødvendighed. Det var ogsaa en Hovedmangel ved den hele Ordning, at der ikke samtidig med — eller hellere lidt forud for — blev oprettet Uddannelsesanstalter for vorde Lærere. Men man kan ikke forlange, at disse Skolers Grundlæggere skulde kunne faa alt ordnet paa bedste Maade med ét Slag. Omtrent 100 Aar senere, i 1814, da den næste store Skolereform fremkom, havde man lært, at Uddannelsesanstalter var nødvendige. Følgen af denne Mangel blev, at mange af de antagne Lærere var meget uheldige. Nogle forlod af egen Drift Skolen efter kort Tids Forløb, andre blev afsatte paa Grund af Uduelighed eller forargeligt Levned.¹⁾

Den lange Skolevej var mange Steder en Hindring for et godt Udbytte af Undervisningen. Skolerne var jo rigtignok efter grundig Overvejelse lagt paa de bekvemste Steder i Distrikterne. Men det kunde dog ske, at adskillige Børn havde $\frac{3}{4}$ til 1 à $1\frac{1}{2}$ Mil at gaa²⁾, og selv om Vejen saa „i sig selv ikke var ond“, kunde det jo nok falde besværligt for 6—7 Aars Børn at møde i Skolen Kl. 7 om Morgenen. Enkelte Steder bevirkede Rytterskolernes Opførelse endog et Tilbageskridt, idet en tidligere frivillig Undervisning ophørte, og Børnene blev paa Grund af den lange Skolevej ikke sendt i Kongeskolerne³⁾. Skolen i Vordingborg blev nedbrudt 1742, og i dens Sted opførtes to andre, saa Skolevejen ikke blev saa lang⁴⁾. Flere Steder opførtes Hjælpeskoler, hvis Lærere fik noget af deres Løn af Kongens Kasse. — I Skanderup Distrikt (Skanderborg) byggede Provst Høegh 1761 en Skole i Vrold, ligesom der ogsaa byggedes Skoler i Forlev og Frue-

ring, saa der ialt blev fire Skoler i dette Distrikt¹). — I Indberetning fra 1790 klages der meget over Pjedsted (Koldinghus Distrikt) Skoledistrikts uheldige S sammensætning.

Regeringen følte sig meget skuffet over, at Skolerne ikke modtoges med mere Velvilje af Befolkningen, og at Skoleordningen ikke havde medført bedre Resultater. I Frederik den Fjerdes Tid gaar alt dog roligt, men allerede 4. Oktober 1737 udstedte Regeringen et Reskript²), der baade giver Udtryk for Misstemning og tillige viser, hvor lidt den har kunnet se, at der kunde være Mangler ved denne Ordning. I Reskriptet hedder det, at „Regeringen har med megen Mishag fornummet, at Ungdommen i Rytterdistrikterne lidet eller intet profiterer af Skolerne, idet Vankundigheden blandt Almuen endnu skal være meget stor“; men „der kan ikke vides andet heri at være Aarsag end en lunken Kristendom saavel hos Skoleholderne som hos dem, der skal have Indseende med dem og med Ungdommen; *thi Anstalterne er ved de derom udgivne Instruktioner saa tilstrækkelig ordinerede, at de ikke have nødtigt noget at forbedres.*“ (!!)

Biskopper og Amtmænd fik Paabud om at føre skrappe Tilsyn, og Forældrene fik Paamindelse om flittigt at holde Børnene i Skole. — Hermed mente Regeringen at have gjort sin Pligt.

Denne Paamindelse synes imidlertid ikke at have frugtet stort, hvis man kan dømme efter, hvad Broholm fra Vraa siger i sit anførte Skrift: „Det maa stinge Lærerne i Hjertet, naar Bønderne af Hjertets Ondskab (!) for ikke at tale om Ugudelighed holde dem hjemme, der var modne til Skolen, og ligesom aftvinge Læreren et Klageraab, saa han ikke uden Suk maa sige med Essaias, at der ikke er flere Børn i Skolen end Bær efter Høsten: her ses et, her to, her fire, her fem Bær“.

At Samtiden dog paaskønnede og højjagede den kongelige Gave, som var skænket Kronens Bønder med Kongeskolerne, fremgaar bl. a. af Holbergs Epigram til Fr. IV. i Anledning af Skolernes Grundlæggelse.³)

Intet af alt, hvad Cyrus har gjort, og hvad Cæsar har øvet,
Er der, som ligne jeg tør med Kong Frederiks Daad;
Andre kan nævne og prise i Sang dine glimrende Sejre;
Kirker og Skoler Du gav; derfor jeg synger din Lov!

I. (Uddrag af) Instruction hvorefter

Wii Friderich den Fierde etc. allernaadigst ville at enhver Kirke-Inspecteur udi de ham allernaadigst anbetroede trende Rytter-Districter, sig allerunderdanigst skal rette og forholde.

1. . . . Kirkerne beholdninger anvendes først til General-Reparation for Kirkerne og siden overskudet derfra, om noget bliver, employeres til Skolerne.

18. Ligeledes bør hand quartaliter betale de i Districtet værende Skolemestere deres tillagde Løn og ikke give anledning, at de klage over, at den dennem forholdes.

Hafnice den 28. Martii Anno 1721.

Af denne Instruction blev tvende exemplarer ommeldte dato under Kongens Haand expederet, hvoraf enhver af Kirke Inspecteurerne udi Sieland, nemlig Justitz-Raad Jacob Hiort, og Peter Helt, bekom et exemplar med Kongens Segl under og i vedbørlig Form.

Nok er af denne Instruction expederet et ligelydende exemplar den 31. Martii 1721 til Cancellie-Raad Friderich Heise, da hand samme Dag blev beskikket til at være Kirke-Inspecteur over de trende Fynske, Falsterske og Lollandske Rytter-Districter.

Iligemaade den 11. Aprilis 1721 expederet een ligelydende exemplar til Niels Morville, da hand samme Dag blev bestattet at være Kirke Inspecteur udi Kolding, Dronningborg og Skanderborg Rytter-Districter i Jylland.

II. (Uddrag af) Instruction

Hvor efter

Wii Friderich den Fierde etc. allernaadigst ville at enhver Amtmand saavit de, i det ham allernaadigst anbetroede Amt vœrende Kirker og indrettede Skoler angaar, sig allerunderdanigst haver at rette og forholde.

1. Naar den af Præsten til Skolemester foreslagne Person, af Provsten er bleven examineret udi Amtmandens overvœrelse og dygtig befunden, antages hand af Amtmanden og Provsten, uden at gives nogen Bestalling, men de leverer ham da et exemplar af den for Skolemesterne trykte Instruction, og tager paa et andet hans med egen haand understrevne revers, at han sig i alt efter den skal forholde, eller og strax at have forbrut sit Embede.

2. Hvert Aar skal hand med Provsten besøge Skolerne og nøye efterforske Skolemesternes forhold, om hand sin Instruction tilbørligen har efterlevet, om Præsten flittig har besøgt Skolerne og overhørt Ungdommen, samt ei med Skolemesterens forsømmelse eller forseelse seet igiennem fingre.

3. Naar nogen Præst klager over Skolemesternes forsømmelse, usfikkelihood i Liv og Læred, eller utilbørlig ophold (Forhold?) imod Børnene, da haver Amtmanden tillige med Provsten, strax samme Sag at examinere, og saa fremt Præstens angivelse findes rigtig, og det er agtes, at Skolemesteren haver forbrut sit Embede, og ei haver efterlevet sin Instruy, saa affætter de ham strax uden viidere proces, paa det en anden sfikkeligere og beqvemmere igien kand antages.

4. Skulde nogen Præst imod forhaabning, forsømme at besøge Skolerne og overhøre Ungdommen, eller ej betimeligen andrage Skolemesternes usfikkelihood, forsømmelse og utilladelig forhold imod Børnene, naar hand derom er videndes, da gives det Bistoppen tilkiende, som lader saadan Præst tiltale og mulctere første gang paa 5 Rdlr. anden 10 Rdlr. tredie gang 15 Rdlr. skeer det tiere eller Præstens forseelse er saa stor, at den ei med deslige mulct kan forsones, andrager Bistoppen det allerunderdanigst for os til allernaadigste Resolution.

7. Hand haver alting nøye med Kirke-Inspecteuren at overlegge, samt drage ald muelig omsorg for Kirkerne og Skolernes fremtarv

som hand og i sær did haver at hensee, at Contracterne om Kirker-
nes reparationer blive vel og forsvarligen efterlevede, paa det Bi-
skoppen kand, naar hand besøger Kirkerne, finde dem i forsvarlig Stand:

8. Af de Kirke-Inspecteurerne og Skolemesterne meddeelte Instruc-
tioner sendes hannem herhos rigtige Copier, hvilket saavit af dem ei
heri er indført, hand haver i alle maader at holde sig efterrettelige
saavel som og did se at andre dem efterleve.

Hafnice den 28 Martii Anno 1721.

De Amtmænd, som af forestaaende Instruction, bekom hver et exem-
plar under Kongens Haand ovenmelte dag dateret vare efterskrevne: nem-
lig (Her nævnes 11 Amtmænd over Rytterdistrikterne samt Direktøren
over Fyns Rytterdistrikt).

Instruction

Hvorefter

Wii Friderich den Fjerde etc. allernaadigst ville, at hver Præst,
angaaende de i hans Sogn eller Sogner oprettede Skoler, sig skal
rette og forholde.

1. Skal Præsten foreslaae en Person til Skolemester der kand op-
lære Ungdommen i Doct. Luthers liden Catechismo, samt regnen og
skriften, hvilken Person af Provsten udi Ambtmandens Overværelse
skal examineres, og naar hand er dygtig befunden, antages hand af
Ambtmanden og Provsten, uden Bestalling, men forsynes med den
Instruction som for Skolemesteren er forfattet.

2. Skulle sliq en Person ei leve skikkelig eller oplære Ungdommen
flittig, da skal hand uden Ophold, sliqt for Ambtmanden og Provsten
andrage, som sig derom erkyndige, og naar Ambtmanden, Provsten og
Præsten, da befinder Skolemesteren hans Instruction ei at have efter-
levet og at have hans Embede forbrudt, affetter de ham strax uden
videre Proces, og kand da en anden beqvemmere i hans Sted antages.

3. Præsten skal have flittig indseende med Skolemesteren og for-
uden den i Kirken holdende Catechisation engang hver Uge i Skolen
eller Skolerne om flere i det eller de ham anbetroede Sogne findes,

Instruction

Hvoorefter

Si Friderich den Fierde/
af Guds Raade/ Konge
til Danmark og Norge/ de Ben-
ders og Gotthers/ Hertug udi Slesvig/ Holsten/
Stormarn og Ditmarsken/ Greve udi Oldenborg og Delmen-
horst/ allernaadigst ville/ at enhver Skolemester/ i Rytter-Di-
stricterne sig i det ham anbetroede Skolemesters Embede/ ind-
til videre skal rette og forholde.

1.

Hand skal dagligen holde Skole i det dertil beskikkede og han-
nem anviste Huus for ald Ungdommen Dreng og Piger i de
Byer/ som ere den hannem anbetroede Skole underlagde/ og
ber hand antage sig ei allene Boemands/ Huusmands og Ind-
sters Børn/ men endog deres Liunde/ naar de sigt af hannem
begierer.

2.

Skulle der findes nogle fattige forladte Fader og Moderlø-
se Børn/ som ingen Tilhold have/ men lever af Almisse/ ber
hand og antage sig dennem/ og ikke mindre besørge deres end an-
dres Underviisning.

3.

Saasnart hand sit Skolemesters Embede antræder/ skal Sog-
ne-Præsten give ham et rigtigt og udførligt Mandtal paa alle
Børnene og alt Liunde i de Byer som ligge til hans Skole/
paa det hand deraf kand erfare om Børnene saavel Dreng som
Piger/ naar ei ser/ da saasnart de ere over fem Aar gamle/ alle
saaetligen søge Skolen/ skulle nogle af Børnene uden deres Foræl-
ders

Instruction af 1702.
28. Marts 1721.

Indsk. for Skolebørnene i Slesvig.
Dietrich Klumpe.

Wiggen

Efter Originalen i Rigsarkivet.

overhøre Ungdommen, samt erfare hvorviit de forfremmes, finder hand forældrene modvilligen at holde deres Børn fra Skolen, kalder hand dem først for sig, og foreholder dem deres forseelse, med alvorlig Formaning at endre den, vil slikt ikke hjælpe, giver hand det Ambtmanden tilkiende, som derpaa raader Bod og straffer Vedkommende med Penge Mulct og fængsel paa Vand og Brød, eller og med at staa aabenbare Skrifte for den tredie forseelse.

4. Som Ambtmanden og Provsten ere beordrede tvende gange om Aaret at besøge Skolerne, saa i fald de finde, at Præsten ei flittig har besøgt Skolerne, eller vidst af nogen Skolemesterens forsømmelse, U-skikkelighed samt haarde forhold imod Børnene, og fortiet det, angive de slikt for Biskoppen, der seer Præsten straffet, og Sagen, i fald Fornødenhed det udkræver, for Os angivet.

5. Naar enten Ambtmanden eller Kirke-Inspecteuren er i saadan forfald, at de ei selv kunde være ved Kirke-Cassens Aabning, men begierer at Præsten paa deres vegne vil møde, da bør han dem saadant ikke nægte.

6. Tager een eller anden Kirke ved Storm og Uveir nogen Skade, skal hand, om ei anden Leilighed strax haves, da med første Post give Ambtmanden og Kirke-Inspecteuren slikt tilkiende, samt begiere deres Svar, at hand saadant for dem haver angivet.

Hafnice den 28 Martii Anno 1721.

IV. Instruction

Hvorefter

Vi Friderich den Fierde, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, allernaadigst ville, at enhver Skolemester i Rytter-Districterne sig i det ham anbetroede Skolemesters Embede, indtil videre skal rette og forholde.

1. Hand skal dagligen holde Skole i det dertil beskiftede Huus for ald Ungdommen Dreng og Piger i de Byer, som ere den hannem anbetroede Skole underlagde, og bør hand antage sig ej allene Boe-

mænds, Huusmænds og Indersters Børn, men endog deres Tiunde naar de slikt af hannem begierer.

2. Skulle der findes nogle fattige forladte Fader og Moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men lever af Almisse, bør hand og antage sig dennem, og ikke mindre besørge deres end andres Underviisning.

3. Saasnart hand sit Skolemester Embede antræder, skal Sogne-Præsten give ham et rigtigt og udførligt Mandtal paa alle Børnene og alt Tiunde i de Byer som ligge til hans Skoele, paa det hand deraf kand erfare om Børnene saavel Drengene som Piger, naar ei før da saasnart de ere over fem Aar gamle, alle flitteligen søge Skolen, skulle nogle af Børnene uden deres forældres Videnstabs, og imod deres Villie udeblive af Skolen, giver hand det forældrene tilkiende, som da med Riis straffer dennem, men holder forældrene selv deres Børn modvilligen tilbage, bør hand slikt strax for Præsten at anmelde, som kalder deslige forældre for sig, og foreholder dennem saadan deres forseelse, hvorved de giver Aarsag at Børnene ikke oplyses i den Saliggørende Guds Kundskab, og intet lære, hvormed de i sin Tiid kunde tiene deres Konge og Fæderne-Landet; kand Præsten med deslige formaninger ey i Mindelighed formaae forældrene at holde deres Børn flittig til Skole, angiver hand det uden Ophold for Amtmanden, som strax bør raade Bod derpaa, og efter Sagens samt Omstændighedernes Bestaffenhed, see forældrene afstraffede, enten med Penge-Mulct eller fængsel paa Vand og Brød eller ogsaa staa aabenbare Skrifte for den tredie forseelse.

4. Hand haver med lige fliid og Omhue at antage sig alle Børnene, saavel den allerfattigste Inderstes som den Boemands, der kan have noget til Beste, thi hand bør ikke reflectere paa forældrenes Tilstand og Formue, men hans eeneste Øiemærke skal være, at faa de hannem anbettede Børn, den ene saavelsom den anden, forsvarligen underviiste.

5. Udebliver nogen af Børnene i den Bye, som Skolen holdes, skal hand saasnart han merker at de ei ere komne i Skolen, lade forældrene det vide og af dem kræve lovlig forfald, hvorføre de ikke ere komne i Skolen.

6. Paa det og Forældrene ei skal have Aarsag at klage over, at de sagne den Hielp og Tieneste af deres Børn, som de ellers kunde vente i fald de ei saa jævnlige søgte Skolen, da seer hand derhen, at de Børn over Otte Aar gamle, hvilke om Formiddagen haver været i Skolen, om Eftermiddagen bliver hjemme, dog tager hand i agt, at de der søge Skolen den ene Dag om Formiddagen, skulle den anden Dag gaa i den om Eftermiddagen, saa deslige Børn haver den halve Dag fri, naar Forældrene det begiære, thi Børn under Otte Aar, samt de af hvilke Forældrene ingen Hielp begiære, kand saavel Formiddag som Eftermiddag søge Skolen.

7. Fra Paaske til Michaelis Dag, holder hand Skolen fra Kl. 7 til 11 om Formiddagen, samt fra Klokkeren 2 til Klokkeren 6 om Eftermiddagen, men fra Michaelis Dag til Paaske fra Klokkeren 8 til Klokkeren 12 om Formiddagen, saa og fra Klokkeren 2 til Klokkeren 4 om Eftermiddagen.

8. Hver Morgen skal hand begynde med Bøn saaledes, at der først siunges en Morgen-Psalme, siden læses Morgen Bønnen samt et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig siunges en Poenitentses eller anden Aandelig Psalme, medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ, og bør hand see til, at Børnene imidlertid med Andagt siunge Psalmerne, bede Bønnerne og høre Guds Ord læse, dog tages herved i agt, at efter Veirets Bestaaffenhed om Vinteren naar det er ondt Veir, da ifkun siunges et par Vers af en Psalme, paa det at Børnene ved Eys-Aften kunde hjemkomme og ei ved Sneefog og udi mørke skal komme til Skade.

9. Naar Morgen Bønnen er holdet, skal hand strax begynde at læse for Børnene, men siden saavel Piger som Drengene møde i Skolen, saa bør hand see derhen, at Drengene sidder ved et eller flere Borde for dem selv, og Pigerne for dem selv, saasom de ingenlunde maa sidde iblandt hverandre.

10. Hand skal med ald flid lære Børnene Doct. Luthers liden Catechismum, hvilket de bør viide Ord for Ord at oplæse uden ad, siden den i Stiftet brugelig Forklaring, hvilken hand ei skal venne dem til at lære saaledes uden ad, at de binde sig til Ordene, men hand bør tit og ofte forandre Spørgsmaalene til dem, saasom det er

bedre at kunde giøre forreede for Meeningen, end at de kunde læse Ordene op uden at forstaa dem.

11. Alle Børnene i Skolen skal hand desforuden lære at læse inden i Bøger, som hand og tillige, naar Forældrene det begierer, bør informere dem i at skrive og regne, hvorfors Forældrene da bør betale ham for et Barn Maanetlig Otte Skilling Danske til Skriv-Materialer, men for Læsningen betales intet.

12. Som Læsningen om Morgenens begyndes med Sang, Bøn og Guds Hellige Ords Læsning, saa bør den ligeledes om Aftenens endes, da der først sjunges en aandelig Psalme, hvorpaa alle Børnene nedkæle medens Aften-Bønnen læses, siden læses et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig endes med en Aften Psalme, saa skal og førend Børnene gaar af Skolen om Middagen læses for dem af Lov-Bogen efter Tidens Bestaaffenhed, 2, 3 a 4re Artichler.

13. Naar saaledes Aften-Bønnen er holdet, gaar Børnene hver hjem til sit, da de Børns Forældre, som ikke boer i den Bye, hvor Skolen holdes, skal lige saavel som de Børns Forældre i den Bye hvor Skolen holdes, selv drage Omsorg for, at faa Børnene af Skolen hjem.

14. Medens Børnene ere i Skolen, skal Skolemesteren for alting give nøye Agt, at de ikke bande, bruge Skields-Ord og utugtig Snak eller Støve, kives og slaaes, men finder hand een eller anden af dem, dermed at forsee sig, da straffer hand saadanne med Ord, og foreholder dem alvorligen, at de i Skolen bør sidde stille og med Agtfomhed, uden at fortørne Gud eller forarge hverandre.

15. Om Søndagene og Hellig-Dagene samt Maanedes Bededage, skulle Børnene møde Skolemesteren ved Kirken, og følges hand med dem i Kirken, og der forbliver indtil Prædiken og Catechisationen er ude, hand skal og nøye give Agt, at Børnene af de fraliggende Byer ligeledes møde i Kirken, did de med deres Forældre skulle følge, men nødes Forældrene til iblant at lade et Barn blive hjemme for at see til Huuset, skal hand mage det saa, at det Barn, som haver været hjemme en Søndag, kommer i Kirken den næste derefter, da een af dem der forrige Søndag var i Kirken, kand derimod blive hjemme, naar Fornødenhed det udkræver.

16. Naar Biscoppen engang hver tredie Aar eller tiere besøger Kirkerne samt overhøre Ungdommen, da skal Skolemesteren med alle Børnene der søge hans Skole være tilstæde, dennem haver hand at inddeele i visse Classer, først de, der allernæste have lærdt een eller flere af de fem Parter i Lutherii liden Catechismo, dernæst de, der viide de gandske Catechismum, uden forklaringen, omsider de, der have tillige lærdt forklaringen og Sententserne, men endeligen de, som desforuden kunde de 7 Davids Poenitentzes Psalmer. Naar Børnene saaledes ere satte i Orden, kand Biscoppen overhøre enhver i det de haver lærdt, hvorved Skolemesteren stedse skal være tilstæde, for at stande til Rætte, om noget paa hans Underviisning kan være at sige, til hvilken Ende Biscoppen skal have Magt lydeligen at tilspørge ei alleene Provsten, Præsten og Degnen, men end og den gandske Meenighed om de noget paa Skolemesteren vide at sige, som om hand enten er forsjømmelig i sit Embede, eller usikkert i sit Liv og Levned, og naar Biscoppen finder, at der er Klage over Skolemesterens forhold, at hand ei sin Instruction efterlever, siger hand det til Provsten og Præsten, og dennem reprimanderer, at de sliq en uduelig Skolemester haver ladet hensesidde, som af Amtmanden og dennem burde at have været casferet, hvorfor de det for Amtmanden havde at andrage og uden viidere Procesf ham at casfere.

17. Provsten skal og besøge Kirkerne engang hvert Aar, og skal der da paa lige Maade, som naar Biscoppen hver tredie Aar besøger Kirkerne, hvorom næst foregaaende Post melder, forholdes baade med Børnene som Provsten overhører, saa og med at undersøge om noget paa Skolemesteren kunde være at sige, som da for Amtmanden andrages, og naar da Amtmanden, Provsten og Præsten befinder, at hand hans Instruction ei haver efterlevet og hans Embede at have forbrudt, haver de ham strax uden viidere Procesf at affætte.

18. Hand skal og ved saadanne Biscoppens og Provstens Kirke-Besøgelse stedse have Mandtallet ved Haanden paa dem der søge hans Skole, hvorved eenhvers Navn er tegnet, om — og hvortit han eller hun har forsømt Skolen, thi da erforsker Biscoppen og Provsten enten sliq er forældrenes eller Børnenes Skyld, paa det de Skyldige efter Sagens Bestaffenhed kunde blive anseete.

19. Naar Børnene i Skolen ere faaviit underviiste, at de kand tages til det Høyærværdige Altarets Sacramente, skal hand dog siden een eller tvende gange om Ugen igiennemgaa deres Børne-Lærdom med dennem, paa det de ei skulle glemme, hvad de tilforn have lært, begiere og nogen af deslige at vorde desforuden meere underviiste i at regne og skrive, maa hand dem det ikke nægte.

20. Saafremt endeel af de til Land-Militien enroullerende eller og andre fremmede voren Mennister nys komne til Sognet, skulle findes saa grove og u-oplyste i deres Saligheds Sag, at Sognepræsten dem ei med een god Samvittighed til Hærens Bord kand annamme, da naar Sognepræsten henviser saadanne til ham, skal hand være pligtig dennem paa visse Tider saaledes at underviise, at de kand faae den fornødne Kundskab om Gud og deres Salighed.

21. Hand maa ingenlunde med Hug og Slag, ilde medhandle Børnene, men deres Feil skal hand paa lemfældigste Maade søge at rette, findes nogen u-flittig i at lære, da lader hand saadan een sidde længer i Skolen end de andre, dog bør hand gjøre forskiæl mellem Børnenes Nemme, med hvilket een kand være bedre begavet end den anden, og derfor i kortere Tiid fatte det, som en anden maa have langt længere Tiid at lære. Vil hans Formaninger og den maadelige Straf hand lader Børnene udstaa med at sidde længere i Skolen end de andre, intet hjælpe, siger hand det til deres Forældre, af hvilke eller af ham i deres Nærværelse, de da med Riis efter deres forseelses Beskaffenhed straffes.

22. For Børnenes Underviisning i Læsning, maa hand ei noget enten af dem deres Forældre eller anden begiere eller tage, under Straf efter Lovlig Medfart at miste hans Embede, men hand skal lade sig nøye med den hannem tillagde Løn, nemlig aarlige fire og Tyve Rigsdaler, som hannem Qvartaliter af Kirke-Inspecteuren skal betales, og derforuden leveres trende Skovlæs Brændevæd, og af hver Tyve Tønder Hartfoorn et Læs Tørv, samt af hver Tønde Hartfoorn til hans Qvegs Underholdning et Lispund Høe og et Lispund Halm Foeder, og skal hand derforuden nyde fri Græsgang iblant Bøndernes Qveg til tvende Kiør og sex faar, saa og være fri for alle Skatter, Contributioner og Paalæg hvad Navn de have kunde, og skal de Huus-

mænd som Børn haver, enten gjøre Skolemesteren tu Dages Arbejde om Aaret eller betale ham een Mark, begiærer eller modtager hand videre, bør hand, naar det hannem lovligen er overbeviiſt, uden ald Indvending miſte ſit Embede.

23. Denne Instruction ſkal trykkes og opſlaas i hver Skole til alles Underretning, ſom den og i alle Maader bør og ſkal efterkommes, men hvilken Skolemester ſig ſamme efterrettelig holder og desforuden lader ſee nogen ſærdeles Gliid med de Unges Underviisning, hannem vil Vi, naar hand er Student, til ledigvordende Degne-Kald, ja vel og til Præſte-Kald, om hand dertil dygtig befindes, allernaadigſt befordre, dog ſaaledes, at hand ſkal have været ſiire Ar eller i det mindſte tree Ar Skolemester før hand noget ſligt Embede maa ſøge, og ville Vi allernaadigſt at denne Instruction ſkal hvert Ar læſes fra Prædikeſtolene efter Prædiken den første Søndag efter Hellig Tre Kongers Dag.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 28 Martii Anno 1721.

Under Vor Kongl. Haand og Signet
Friderich R.

L. S.

Med Understøttelse af Undervisningsministeriet har Forfatteren i Aarene 1918, 1919 og 1920 besøgt de 240 Skoler med Undtagelse af 16, fra hvilke jeg ad anden Vej har faaet Oplysninger.

Ingen af Skolerne er naturligvis helt uforandrede, men adskillige har dog, som det fremgaar af Billederne, saa nogenlunde bevaret deres Præg og kan endog i vor Tid regnes for ret anselige Huse. Den bedst bevarede af dem alle er Lillehedinge i Tryggevælde Distrikt, som endnu har beholdt den rundbuede Indgangsdør (desværre med en Cementtrappe foran) og det høje Tegtag med skraa Gavle.

52 af Skolerne benyttedes paa den anførte Tid baade til Skole og Bolig for Lærer eller Lærerinde. Det største Antal var i Frederiksborg Distrikt (11) og det øvrige Nordsjælland, dernæst Fyn med 8, Antvorskov 6, Kronborg 5, København 5 og Møen og Kolding hver 4. De øvrige Distrikter kun 1 à 2 i hvert. Til Bolig alene for Lærer eller Lærerinde var 11 i Brug, og de fleste Steder var der en smuk og hyggelig Lejlighed. Som privat Bolig benyttedes 78 og til forskelligt Brug (Forsamlingslokale, Alderdomsbolig, Handel m. m.) anvendtes 22. Kun 77 var nedbrudte.

Sandstenen med Inskriptionen er de fleste Steder vel bevaret. Hvor der er bygget ny Skole, er den i Regelen, som rimeligt er, indsat i denne paa et mere eller mindre heldigt Sted. Paa Lolland findes ingen Sten. Enkelte er forunderligt nok bleven siddende i den gamle Bygning, da den solgtes, og er dermed gaaet over i privat Eje. Af disse er det lykkedes Dansk Skolemuseum at erhverve en. I 22 Skoler sad Stenen endnu over Døren. 42 var indmuret i Husets Forside, 4 i Gavlen, 9 i Skolegangen og 8 i Skolestuen. I ny Bygninger var der 120, i privat Eje 6 og forskellige Steder eller forsvundne 18. Husenes Anvendelse og Stenenes Plads ses af nedenstaaende Skema.

Som Ejendommeligheder ved Skolebygningerne kan nævnes den rundbuede Indgangsdør, det høje Tegtag og den $\frac{1}{2}$ Alen høje Gesims med den

Oversigt over Skolehusenes Anvendelse.

Husene anvendtes til:	Københ. Distr.	Frederiksb.	Kronborg	Antvorskov	Vordingborg	Tryggevælde	Moen	Falster	Lolland	Fyn	Kolding	Skanderborg	Dronningb.	Ialt	Anmærkninger
	1919	1919	1919	1918	1918	1920	1920	1920	1920	1919	1920	1918	1918		
Bolig og Skole	5	11	5	6	1	1	4	2	1	8	4	2	2	52	
Bolig for Lærer eller Lærerinde	1	„	„	2	1	„	1	1	„	2	3	„	„	11	
Privat Bolig	4	2	8	3	7	8	2	10	6	6	7	11	4	78	
Forskelligt Brug	2	„	„	3	8	1	1	6	„	„	„	1	„	22	
Nedbrudt eller brændt	7	5	6	6	2	8	2	8	4	4	11	10	4	77	

Stenen sad:

Oversigt over Stenens Plads.

over Døren	4	4	„	„	1	1	1	2	Ingen Sten	7	2	„	„	22	
i Forsiden	3	6	5	5	5	4	4	2		2	5	3	1	42	
i Skolens Gavl	„	„	„	1	„	„	„	„		„	„	1	2	4	
i Skolestuen eller Gangen	1	1	„	2	4	1	2	4		„	„	2	„	17	
i ny Bygning	10	6	13	9	2	14	3	16		9	17	16	5	120	
forskellige Steder eller forsvunden	1	1	1	1	5	1	„	2		2	1	2	1	18	
i privat Eje	„	„	„	2	2	„	„	1		„	„	„	1	6	

karakteristiske Profil, som Tegningen viser. Det høje Tegltag havde skraa Gavle helt fra Gesimsen. Bjælkelaget var vistnok af en egen Konstruktion, saadan som det endnu kan ses i Maglebrænde paa Falster og til Dels i Assenbølle paa Lolland. Af gamle Folk har jeg ogsaa hørt fortælle, at der var noget særegent ved Bjælkerne i Kongeskolerne. Nedenstaaende Skitse viser Bjælkelaget i Maglebrænde Skole.

De skraa Gavlspar i Tagværket var ogsaa afstivede paa en ejendommelig Maade, som man endnu kan genfinde i mange af de gamle Skoler, med Stivere fra den anden Hanebjælke til Gavlsparerne.

Som det fremgaar af foranførte er det foruden Kong Frederik den Fjerde især Biskopperne Peder Hersleb og Christen Worm, Overkrigssekretær Christian Carl Gabel, Amtmændene Frederik v. Gram og Iver Rosenkrantz samt de Kommitterede Justitsraad C. C. Bircherod og Kancelliraad Ole Pedersen, der er medvirkende ved Oprettelsen af Skolerne, hvorfor nedenfor følger korte Biografier af dem.

Biskop Peder Hersleb fødtes i Stoed Præstegaard i Trondhjems Stift 25. Marts 1689. Kun 14 Aar gammel blev han dimitteret fra Trondhjem Skole til Københavns Universitet 1703. Efter at han i 1707 havde taget theologisk Embedseksamen, rejste han hjem til sin Faders Præstekald og underviste i nogle Aar sine yngre Søskende og hjalp tillige sin Fader med Præstegerningen, uden at han dog rigtig kunde bestemme sig til at blive Præst.

Under et Ophold i København 1713 udnævntes han efter en glimrende Disputats til Magister. Aaret efter beskikkedes han til Feltpræst og fulgte som saadan med Hæren til Nordtyskland. Kongens Opmærksomhed var imidlertid bleven henledt paa ham, og 1718 blev han uden Ansøgning kaldet til Sognepræst i Gunderslev paa Falster, men allerede samme Aar udnævnte Kongen ham til Slotspræst paa Frederiksborg og Sognepræst i Hillerød og Herløv. Dette Embede beholdt han, indtil han 1725 blev Hofprædikant i København.

1728 fulgte han Kronprinsparret paa en Udenlandsrejse, og 1730 blev han tilligemed Konfessionarius Lintrup kaldt til Kong Frederiks Dødsleje i Odense.

Samme Dag, som Christian den Sjette besteg Tronen, udnævnte han Hersleb til Biskop i Kristiania. 1737 blev han endelig forflyttet til København som Sjællands Biskop, i hvilket Embede han i sine sidste Aar blev bistaaet af sin Svigersøn L. Harboe. Han døde i København 4. April 1757.

Det er som Sognepræst i Hillerød og Herløv, at han tilskynder Kongen til at oprette Skoler paa Rytterdistrikterne. Han var en udmærket Prædi-

kant og en af de ædleste Pietister, der var direkte paavirket af Spener. Som Biskop arbejdede han ogsaa ivrigt for en bedre Fattigpleje og for Oprettelse af Hospitaller o. l.

Biskop Christen Worm, født i København 10. Juni 1672, død 9. Oktober 1737. Han var Sønnese søn af den berømte Ole Worm. 1689 blev han Student fra Metropolitanskolen, og 1692 tog han theologisk Embedseksamen. En Tid opholdt han sig nu hos den lærde Præst Mads Iversen paa Samsø og kom derefter til København som Hører ved Frue Skole. 1694 i sit 22 Aar udnævntes han til Professor i Filosofi ved Københavns Universitet, men allerede Aaret efter begav han sig paa en treaarig Udenlandsrejse til Holland, England og Tyskland (1695—1698). Ved sin Hjemkomst kom han dog ikke straks til at virke som Universitetslærer, men ansattes som Præst ved Nicolai Kirke, hvorfra han 1707 forfremmedes til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke. 1710 udnævntes han til Professor i Theologi, men allerede Aaret efter blev han beskikket til Biskop over Sjællands Stift. I næsten 27 Aar var han den danske Kirkes øverste Embedsmand, og det er som Sjællands Biskop, hans største Arbejde udføres. I dette Tidsrum indvier han 20 Biskopper og ordinerer 438 Præster. Det er ogsaa Biskop Worm, der 6. Juni 1731 salver Kong Christian den Sjette og Dronning Sofie Magdalene. Ved Reformationsfesten 1736 blev han ved en kongelig Bulle creeret til Dr. theol., og han oplevede ogsaa ved denne Lejlighed den glædelige Begivenhed, at Konfirmationen indførtes i den danske Kirke. Ved Københavns Ildebrand 1728 mistede Biskop Worm sit store, kostbare Bibliotek, hvori vistnok fandtes en hel Del af Ole Worms sjældne Haandskrifter.

Biskop Worm døde 9. Oktober 1737. I hans Gravskrift omtales hans uryggelige Ærlighed, hans Troskab og sunde Fornuft, samt hans uforfalskede Guds frygt og store Veltalenhed.

Det er som Sjællands Biskop, at han lægger sit store, omhyggelige og frugtbringende Arbejde for Oprettelse af Skoler, først de københavnske Kirkeskoler, siden Kong Fr. IV.s Skoler og senest Skolerne paa Sorø Gods. Uden hans Medvirken vilde „det hele Værk“ om Kongeskolerne neppe blevet saa godt udført. Navnlig er det Instruktionerne, der skylder hans udmærkede Arbejde deres Tilblivelse.

Justitsraad C. C. Bircherod, Deputeret i Rentekammeret og

Kancelliraad Ole Pedersen, Amtsskriver i Frederiksborg og Kronborg Amter var begge Kommitterede til Affattelse af Krigsjordebøger i Frederiksborg, Kronborg og Københavns Amter, og det var som saadanne, de indgav en Forestilling til Kongen om at oprette Skoler.

Overkrissekretær Christian Carl Gabel, født 10. November, død 3. August 1748, var oprindelig Søofficer og gjorde sig som Admiral flere

Gange bemærket i den store nordiske Krig ved heldige Træfninger med Svenskerne. 1716 var han Eskadrechef i Kattegat og som saadan Tordenskjolds øverste Chef.

Fra 1717 til 1725 var han Overkrigssekretær. Som saadan vandt han mere og mere Kongens Tillid og fik derved Indflydelse paa mange Omraader, der egentlig laa udenfor hans Forretningskreds. Saaledes gaar det vel til, at han sammen med Biskop Worm faar en saa væsentlig Del i Oprettelsen af Kongeskolerne og Udstedelsen af Instruktionerne.

Det lykkedes ham derimod ikke at gøre sig afholdt. Han fik mange Modstandere, som endelig naaede at faa ham afskediget 1725. Næste Aar ansatte Kongen ham imidlertid som Stiftamtmand i Ribe, hvor han blev til sin Død 1748.

Som Stiftamtmand blev han meget afholdt. Sin Interesse for Skolevæsenet bevarede han, hvilket blandt andet viste sig deri, at han søgte at indføre bedre Undervisning i sit Stift.

Skolen i Bjeverskov, der er en Kopi af Rytterskolerne, stiftedes af Gabel 1730.

Amtmand Frederik v. Gram, Hofjægermester, Etatsraad, Ridder af Dannebrog, Amtmand over Kronborg og Frederiksborg Amter fra 1718 til sin Død 1741. I Følge Kancelliets Supplikprotokol 1720 udtaler han sin Glæde over Kongens Beslutning at oprette Skoler i Frederiksborg og Kronborg Amter og henstiller ogsaa at oprette en (den 20de) i Hillerød.

Amtmand Iver Rosenkrantz til Rosenholm m. m., Amtmand over Københavns Amt fra 1709 til 1723, siden Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift.

De enkelte Skoler.

Københavns Distrikt 1919.

Af de 19 Skoler opførtes 5 aarlig i 1722, 23 og 24 og 4 i 1725. De opførtes af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Valby*. Meget forandret ved Tilbygning. Nedlagt som Skole 1904, benyttes nu som Brandstation og Folkebibliotek. Stenen i Forsiden med forgyldt Indskrift.

2. *Hvidovre*. Tilbygning til Skolestue, Tegltag med Knækgavle, lav oprindelig Dør uden Bue, Vinduesskodder, beboes af Billedhugger Peder-
sen-Dan. Ny Skole opført 1901. Stenen paa højre Side af Døren i denne, paa venstre Side en tilsvarende.

3. *Brønshøj*. Megen Tilbygning, Bolig for Skoleinspektøren. Stenen over en gammel Indgangsdør.

4. *Gladsaxe*. Tilbygning til Skolen mod Øst og til Lejligheden mod Vest, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Hoveddøren.

5. *Gentofte*. Nedbrudt og ny Skole opført 1907. Stenen i dennes Gang.

6. *Hvidøre*. Nedbrudt 1871, Slottet opført paa samme Plads. Stenen i den ny Skole i Skovshoved.

7. *Lyngby*. Nedbrudt, ny Skole opført i Pavillonstil 1908. Stenen i den østre Portpille.

8. *Lille Værløse*. Nedbrudt og ny Skole opført tæt ved 1867. Stenen i dennes Forside.

9. *Maaløv*. Ombygget som Normalskole 1812 af Fr. VI. Stenen i Skolestuen. I Gavlen staar:

Stiftet Aar MDCCXXI af Frederik den Fjerde.

Igen opbygget Aar MDCCCXII af Frederik den Siette.

10. *Ballerup*. Ny Skole opført, den gamle meget forandret, benyttes til privat Bolig. Stenen i den ny Skole.

11. *Ledøje*. Tilbygning til 3 Sider, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Skoledøren.

12. *Herstedøster*. Nedbrudt og ny Skole opført uden for Byen 1914. Stenen over Skoledøren.

13. *Herstedvester*. Tilbygning mod Øst, benyttes som Brugsforening. Ny Skole opført 1911. Stenen i Skolegangen.

14. *Hvissinge* (Glostrup). Brændt 1912, ny Skole opført paa samme Plads. Stenen ved højre Side af Døren.

15. *Brøndbyøster*. Brændt 1869, ny Skole opført paa samme Sted. Stenen i Skolens Gavl.

16. *Brøndbyvester*. Saa godt som uforandret udvendig, skraa Gavle, Straatag, ingen Dør i Forsiden, Vinduesskodder, i privat Eje. Ny Skole opført 1916. Stenen i dennes Gavl.

17. *Farum*. Tilbygget Skolestue mod Vest 1874, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Indgangen til Lærerens Lejlighed.

18. *Slagslunde*. Forsiden ombygget, Tilbygning til Skolestue mod Øst, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

19. *Gandløse*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved venstre Side af Døren.

Frederiksborg Distrikt 1919.

1722 og 23 opførtes aarlig 5 Skoler, 1724 og 25 aarlig 4. De opførtes af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Stenløse*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Skolestuen.

2. *Søsum*. Tilbygning i begge Ender, Tegltag, lige Gavle, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

3. *Snodstrup* (St. Rørbæk). Tilbygning mod Nord (ca. 1838) og Syd, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Døren.

4. *Ølstykke*. Tilbygning mod Øst og Vest, smaa Vinduesruder, Huset bevokset med vild Vin, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Døren.

5. *Sigerslevøster*. Meget forandret, beboes af en Maler, ny Skole opført 1913. Stenen i denne.

6. *Skævinge*. Tilbygget 1 Fag mod Nordvest 1875 og 3 Fag mod Sydvest 1892, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Døren.

7. *Brederød*. Brændt 1907, ny Skole opført uden for Byen 1892. Stenen i denne ved højre Side af Skoledøren.

8. *Alsønderup* (Tulstrup). Brændt 1885, ny Skole opført paa samme Sted. Stenen over dennes Indgangsdør.

9. *Melløse*. 1858 tilbyggedes ca. 7 Al. mod Syd og de smaa blyndfattede Vinduer erstattedes med ny; endnu i 1911 var der en lav svær Ind-

gangsdør med en vældig Nøgle, 1897 byggedes endnu et Fag til Sydsiden, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Døren.

10. *Ølsted*. Tilbygning mod Øst og Vest, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved venstre Side af Døren.

11. *Herlev*. Tilbygget 4 Al. mod Nord, beboes af 2 Familier, ny Skole opført 1903. Stenen opbevares paa dennes Loft.

12. *Kollerød*. Den gamle Skole nedbrudt og ny Skole opført 1877. Stenen ved højre Side af Døren, ved venstre Side en tilsvarende.

13. *Uggeløse*. Tilbygning mod Øst og Vest, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

14. *Gørløse*. Tilbygning i begge Ender 1859, gammel (dog ikke oprindelig) Dør, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

15. *Uddesundby*. Brændt 1868. Skolevæsenet nu under Frederikssund.

16. *Hørup*. Tilbygning mod Syd, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

17. *Uvelse*. Tilbygget 2 Fag mod Syd 1856 og 2 Fag mod Nord ca. 1880, vild Vin paa Muren og Taget, gammel (dog ikke oprindelig) Dør, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Døren.

18. *Hjørlunde*. Brændt 1862 og ny Skole opført paa samme Sted. Stenen paa højre Side af Døren.

Kronborg Distrikt 1919.

1722, 23 og 24 opførtes aarlig 5 Skoler og 4 i 1725. De opførtes af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Torpmagle*. Tilbygget i begge Ender, i privat Eje, Skolen flyttet til Tømmerby. Stenen i den ny Skoles Forside.

2. *Melby*. Skolen brændt og ny Skole opført 1881. Stenen i denne.

3. *Avderød*. Tilbygget 4 Fag mod Øst, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Døren.

4. *Valby*. Tilbygning i begge Ender, nu Sommerpensionat, ny Skole opført uden for Byen 1909. Stenen mellem Skoledørene.

5. *Blidstrup*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1905. Stenen paa højre Side af Døren, paa venstre Side en lignende.

6. *Vejby*. Tilbygning mod Øst og Vest, ejes og beboes af en Landmand. Ny Skole opført 1912. Stenen over dennes Dør.

7. *Ramløse*. Tilbygning mod Vest 1856, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Døren.

8. *Græsted*. Tilbygning i begge Ender, benytttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved venstre Side af Døren.

9. *Maarum*. Tilbygning mod Øst, ejes og beboes af en Landmand. Ny Skole opført uden for Byen 1913. Stenen paa højre Side af Døren, paa venstre Side en tilsvarende.

10. *Søborg*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1912. Stenen tilvenstre for Lærerens Indgang, en lignende tilhøjre.

11. *Esbønderup*. Nedbrudt og ny Skole opført i umiddelbar Nærhed 1914. Stenen ved højre Side af Døren, en tilsvarende ved venstre Side.

12. *Ammindrup*. Brændt 1871, ny Skole opført i Højbjerg. Stenen i denne.

13. *Tikøb*. Tilbygning mod Syd og Nord, beboes af en Tømrer, ny Skole opført 1912. Stenen i Skolegangen.

14. *Børsholm*. Brændt 1903, ny Skole opført lidt fra Byen. Stenen i denne.

15. *Grønholt*. Tilbygning mod Nordøst og Sydvest, privat Eje, ny Skole opført 1913. Stenen i Skolegangen.

16. *Sjælsmark*. En Del forandret, ejes og beboes af en Landmand. Skolen flyttet til Grønnegade. Stenen i denne.

17. *Ravnsnæs*. Oprindelig Længde, Knækgavl mod Nord, lige Gavl mod Syd, smaa Vinduer i Bagsiden, Skolen flyttet til Høsterkøb for mange Aar siden, ny Skole opført der 1914. Stenen i dennes Forside.

18. *Veksebo*. Lang Tilbygning mod Vest 1878, nyt Tegtag 1914. Benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Lærerens Indgang.

19. *Daglykke*. Tilbygning mod Syd 1843, 1869 og 1890, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved højre Side af Skoledøren.

Antvorskov Distrikt 1918.

Der opførtes 5 Skoler i hvert af Aarene 1722, 23, 24 og 25 af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Vedbysønder*. Ret uforandret i det Ydre, noget forfalden, Straatag, benyttes som Fattighus. Stenen sidder endnu over Døren. Ny Skole opført ved Landevejen i 1850'erne.

2. *Sorterup*. Nedbrudt og ny Skole opført 1915. Stenen i dennes Gavl.

3. *Nordrup*. Ny Skole opført. Stenen ved Siden af Skoledøren.

4. *Sønderup*. Meget forandret, tilbygget to Skolestuer mod Øst, den gamle Del benyttes til Bolig. Stenen i den ny Bygning.

5. *Lille Valby*. Benyttes ikke mere som Skole.

6. *Holmstrup*. Meget forandret, solgt 1897. Stenen sidder i dens For-side med Seryitut, at den ikke maa flyttes, ny Skole opført 1897.

7. *Slots Bjergby*. Uforandret mod Øst, tilbygget 4½ Alen mod Vest, Straatag, ejes af H. Rasmussen, ny Skole opført 1905. Stenen i dennes Gang.

8. *Lundforlund*. Tilbygget ca. 8 Alen mod Syd, Spidsgavle og Kvist, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

9. *Vemmelev*. Meget forandret, i privat Eje, ny Skole opført 1909. Stenen i den ene Skolestue.

10. *Kirkestillinge*. Brændt 1914. Stenen i den ny Skoles Gavl.

11. *Næsby*. Næsten uforandret i det Ydre, Straatag, Skorsten 5 Al. i Firkant med fire smaa Køkkener indeni, benyttes som Fattighus. Ny Skole opført i Keldstrup 1857. Stenen i dennes Forside.

12. *Skørpinge*. Brændt 1870. Stenen i den ny Skoles Nordgavl.

13. *Faarstrup*. Tilbygning mod Vest 1847 og mod Øst 1896, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i den østre Gavl.

14. *Gimlinge*. Meget forandret, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

15. *Flakkebjerg*. Brændt 1826, ny Skole opført i Nærheden. Stenen i dennes Forside.

16. *Sørbymagle*. Meget forandret, 1849 tilbygget 4 Fag mod Øst, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

17. *Hyllested*. Tilbygning mod Vest 1846 og mod Øst 1894, Tegltag til 1825, benyttes til Lærerbolig, nyt Hus til Skolestuer. Stenen i Skolegangen.

18. *Haldagermagle*. Nedbrudt 1882 og ny Skole opført paa samme Sted. Stenen i Forsiden.

19. *Haldagerlille*. Meget forandret, Tilbygning i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Skoledøren.

20. *Tjustrup*. Meget forandret, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

Vordingborg Distrikt 1918.

5 Skoler opførtes i hvert af Aarene 1722, 23 og 24 og 4 i 1725 af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Hammer*. Meget forandret, ny Skolestue tilbygget som Fløj mod Nord 1878, den gamle benyttes som Lærerbolig. Stenen i Forsiden.

2. *Lundby*. En Del forandret, privat Bolig. Stenen sidder endnu i Forsiden. Ny Skole opført ca. 1875.

3. *Sværdborg*. Noget forandret, benyttes som Købmandsforretning. Stenen sidder endnu ved Siden af Døren (senere erhvervet af Skolemuseet). Ny Skole opført ca. 1875.

4. *Køng*. Nedbrudt 1906 og ny Skole opført paa samme Sted. Stenen sidder i Skolegangen.

5. *Vester Egesborg*. Benyttes til Udhus, ny Skole opført 1849, udvidet og tilbygget 1898. Stenen i denne.

6. *Vinding.* Meget forandret, benyttes som Bolig og Smedie. Stenen vistnok i Kastrup Skole, hvortil den er givet af Sognefogden.

7. *Sønder Mern.* Ombygget som ny 1906. Stenen i Forsiden under Kvisten.

8. *Viemose.* Meget forandret. Beboes af en Fabrikant, ny Skole opført et Stykke derfra. Stenen vistnok i denne.

9. *Stensby.* Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1903. Stenen i dennes Forside.

10. *Øster Egesborg.* Tilbygning til begge Ender, benyttes som Udhus, ny Skole opført 1890. Stenen i Lærerindens private Gang.

11. *Bakkebølle.* Nedbrudt ca. 1861 og ny Skole opført paa samme Plads. Centralskole opført i Vintersbølle 1911. Stenen forsvundet ved Ombygningen 1861.

12. *Udby.* Meget forandret, beboes af en Møller, ny Skole opført 1908. Stenen i dennes Forside.

13. *Ørslev.* Benyttes til Udhus, ny Skole opført 1897. Stenen ligger paa Loftet.

14. *Baarse.* Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Sted. Stenen i Skolegangen.

15. *Dyrlev.* Ret vel bevaret, tilbygget 4½ Al., benyttes til Købmandsforretning, ny Skole opført 1914. Stenen i Skolestuen.

16. *Snesere.* Ret uforandret, tilbygget 2 Fag (4½ Al.) mod Vest. Stenen i Sydsiden over den gamle tilmurede Dør. Benyttes til Alderdomshjem, ny Skole opført 1857.

17. *Stenstrup.* Meget forandret, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen vest for Indgangsdøren.

18. *Skibbinge.* Vel bevaret, smuk Bygning, Tilbygning mod Øst, en meget stor Eg paa en Plads ved den vestlige Gavl, privat Eje, ny Skole opført ved Landevejen. Stenen i denne.

19. *Allerslev.* Meget forandret, ny Skole opført 1898. Stenen i dennes Gang.

Trykkevælde Distrikt 1920.

5 Skoler opførtes i hvert af Aarene 1722, 23 og 24 og 3 i 1725 af Bygmester Laurits Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Holtug.* Meget forandret, benyttes til Forsamlingshus, ny Skole opført 1889 af Kalksten lige over for Kirken. Stenen ved Siden af Skoledøren.

2. *Magleby.* Halvdelen af den gamle Skole nedbrudt, Resten sammenbygget med den ny Skole og benyttes som Udhus, ny Skole opført 1879. Stenen i dennes Forside. Baade den gamle og den ny bygget af Kalksten.

3. *Storehedinge*. Den gamle Skoles ene Gavl sammenbygget med Nabo-
huset, den anden Gavl lige, bygget af Kalksten. Stenen i Sovekammer-
væggen (den gamle Skolestue). Ejers og beboers af Murer Eriksen.

4. *Lillehedinge*. Ret uforandret, tilbygget 2 Fag mod Vest, buet Dør,
Tegltag, skraa Gavl mod Øst, bygget af Kalksten. Stenen sidder endnu
over Døren. Benyttes til Bolig, Skolen til Møder. Ny Skole opført.

5. *Højerup*. Nedbrudt og ny 2 Etagers Skole opført paa samme Plads.
Stenen i denne.

6. *Hellested*. Den gamle Skole ombygget, benyttes til Forskole og Bo-
lig for Lærerinden, ny Skole opført øst for Byen 1912. Stenen i dennes
Gavl.

7. *Arnøje*. Meget forandret, beboers af en Landmand, ny Skole opført
i Udkanten af Byen 1908. Stenen i dennes Gavl.

8. *Strøby*. Tilbygning i begge Ender, ejers af Kommunen og benyttes
til Bolig og Sogneraadsløkkale, ny Skole opført i Udkanten af Byen 1913.
Stenen i dennes Forside.

9. *Dalby*. Nedbrudt 1872 og ny Skole opført paa samme Plads. Ste-
nen ved højre Side af Døren.

10. *Kjæderup*. Nedbrudt og ny Skole opført ca. 1856 og atter ny Skole
opført lidt uden for Byen 1914 i samme Stil og med samme Gesims som
de gamle. Stenen i dennes Gavl.

11. *Karise*. Den gamle Skole ligger nær ved Kirken i gl. Karise, meget
forandret, beboers af en Barber. Ny Skole opførtes uden for Byen 1867.
1907 flyttedes den til Stationsbyen. Stenen flyttedes med og sidder nu
ved Opgangen til Andenlærerens Lejlighed.

12. *Alslev*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Sted 1866. Den
flyttedes til Togerup 1908. Stenen i den ny Skole.

13. *Værløse*. Nedbrudt og ny Skole opført paa den modsatte Side af
Vejen 1876 af Kalksten. Stenen i denne.

14. *Haarlev*. Meget forandret, ejers og beboers af en Enke, ny Skole op-
ført i Udkanten af Byen. Stenen i denne.

15. *Skraasbjerg*. Meget forandret, beboers af en Landmand. Skolen
flyttet til Vraaby 1915. Den ny Skole i samme Stil som de gamle. Stenen
i Forsiden, en tilsvarende ved Siden af.

16. *Terslev*. Nedbrudt og ny Skole opført. Stenen ved dennes Hoved-
indgang.

17. *Freslev*. Ret uforandret, tilbygget et Fag mod Vest, skraa Gavle,
Straatag, beboers af to Familier, ny Skole opført nærmere Kirken 1868.
Stenen ved højre Side af Døren, ved venstre Side en tilsvarende.

18. *Haslev*. Den gamle Skole brændt, ny Skole opført 1870 og atter
1896—97. Stenen i dennes Gang, en tilsvarende lige over for.

Møen 1920.

Af de Skoler, der sparedes i de sjællandske og Lollands Distrikter, henlagdes 10 til Møen, skønt det ikke var noget Rytterdistrikt. De opførtes alle i 1726 af L. Eriksen for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Tjørnemark*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1916. Stenen i Skolestuen over Katederet. To Trætavler lig Stenen er opsat over Dørene.

2. *Ebelnæs*. Tilbygning mod Vest, to Værelser ser ud til at være de gamle Dagligstue og Sengekammer, privat Eje, ny smuk Skole opført 1916. Stenen over dennes Hovedindgang.

3. *Svendsmark*. Tilbygget et Fag mod Vest, lige Gavle og nyt Tegtag, ellers ret uforandret. Vistnok den gamle Forstue og Dagligstue, gammel Skorsten og et gammelt Vindue i Køkkenet med 12 blyindfattede Ruder i hvert halve Vindue, privat Eje. Stenen sidder endnu over Døren. Ny Skole opført i Tøvelde 1856.

4. *Keldby*. Tilbygget to Fag mod Øst, lav Dør paa den gamle Plads, Straatag, lige Gavle (den øverste Del af Bindingsværk), ejes af Kommunen, benyttes til Alderdomsbolig, ny Skole opført længere mod Vest 1882. Stenen i Skolestuen.

5. *Dame*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

6. *Haarbølle*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1873. Stenen i dennes Gavl.

7. *Hjertebjerg (Elmelunde)*. Meget forandret, benyttes endnu baade til Skole og Bolig. Stenen ved Indgangen, skjult af et Skur.

8. *Borre*. Tilbygning i begge Ender, lige Gavle, Tegtag, smuk Bygning, benyttes til Bolig for to Lærere. Stenen ved Indgangsdøren.

9. *Magleby*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Skolestuen (malet sort!!).

10. *Mandemark*. Tilbygning i begge Ender, Hovedreparation 1894, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Skoledøren.

Falsters Distrikt 1920.

I dette Distrikt blev der ialt 27 Skoler. Der opførtes i Aarene 1722 og 23 aarlig 5 Skoler, 1724 9 Skoler og 1725 8 Skoler. De opførtes af Murer- mester Chr. Fritscher for 550 Rdlr. pr. Skole.

1. *Øverup*. Meget forandret, beboes af en Landmand, ny Skole, der hedder Tinglev, opført 1901 et lille Stykke derfra. Stenen i dennes Gavl.

2. *Kippinge*. Meget forandret, beboes af en Læge, ny Skole opført (vistnok i 80'erne) uden for Byen. Stenen forsvunden,

3. *Brarup*. Den gamle Skole ligger lige op ad Kirkegaardsmuren, en Del af den bruges som Klokkerbolig, meget forandret, ny Skole opført længere mod Syd. Stenen i dennes Gavl.

4. *Nørre Vedby*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1878. Stenen i dennes Gavl.

5. *Egelev*. Tilbygning mod Øst, Knækgavle, Tegltag, ret smuk, beboes af en Haandværker, ny Skole opført nær ved 1890. Stenen i denne.

6. *Eskildstrup*. Nedbrudt og ny Skole opført omtrent paa samme Plads 1881. Stenen i dennes Frontspids.

7. *Torkildstrup*. Tilbygning til begge Ender, Privatbolig, ny smuk Skole opført 1912. Stenen over Skoledøren.

8. *Sundby*. Nedbrudt og ny Skole opført 1882. Stenen i dennes Gavl.

9. *Nørre Alslev*. Tilbygning til begge Ender, Knækgavle, Tegltag, ret smuk, privat Eje, ny Skole opført nær ved 1902. Stenen over dennes Indgang.

10. *Gundslev*. Tilbygning til begge Ender, nu Brugsforening, ny Skole opført 1890. Stenen ved Indgangsdøren.

11. *Skovby*. Meget forandret, ejes af et Aktieselskab og bruges til Forsamlingshus, ny Skole opført lige over for 1903. Stenen i dennes Gavl.

12. *Maglebrænde*. Ret uforandret udvendig, skraa Gavle, Tegltag, Døren i Midten, gammel aaben Skorsten, ny Skole opført i den nordlige Del af Byen ca. 1900. Stenen over Skoledøren.

13. *Vaalse*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1902. Stenen i dennes Gavl.

14. *Klodskov*. Tilbygget 2 Fag mod Nord, lige Gavle, ny Skole opført nær ved 1890. Stenen mellem Skolens Døre.

15. *Væggerløse*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1888. Stenen i Skolegangen.

16. *Højjet*. Brændt ca. 1910. Ny Skole opført i Marrebæk ca. 1887. Stenen i dennes Gang.

17. *Idestrup*. Nedbrudt og ny Skole opført næsten paa samme Plads 1902. Stenen i Skolestuen.

18. *Elkenøre*. Meget forandret, i daarlig Tilstand, benyttes til Polakbolig, ny Skole opført i S. Tostrup 1890. Stenen i denne.

19. *Sønder Kirkeby*. Tilbygning til begge Ender, 1918 Hovedreparation, smuk Bygning, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

20. *Horreby*. Nedbrudt 1907, ny Skole opført 1868 og atter 1920, smuk Bygning. Stenen i denne.

21. *Falkerslev*. Meget forandret, benyttedes en Tid til Fribolig for en Haandgerningslærerinde, ny Skole opført tæt ved 1878. Stenen i Børnenes Opholdsrum.

22. *Horbelev*. Brændt 1909. Ny Skole opført nær ved 1907. Stenen over Skoledøren.

23. *Moseby*. Oprindelig Længde, Knækgavle, Tegltag, beboes af en Arbejderfamilie, ny Skole opført i Udkanten af Byen 1898. Stenen i denes Gavle.

24. *Vejringe*. Meget forandret, ejes og beboes af en Partikulier, ny Skole opført lidt henne i Byen. Stenen i denne.

25. *Stavreby*. Tilbygget 8 Al. mod Vest, har bevaret sit gamle Præg med smaa Vinduer, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen paa sin oprindelige Plads over den gamle Dør.

26. *Gedesby*. Tilbygning i begge Ender, en enkelt gammel Vinduesbue i Spisekammeret, Kroge udvendig i Muren til Fastheftning af Vindueskodderne. Ved Stormfloden 1872 var Skolen et af de faa Huse i Byen, der blev staaende, Vandet naaede til midt paa Vinduerne. — Benyttes til Bolig for Læreren, ny Skolebygning opført 1886. Stenen i Forsiden af den gamle Skole.

27. *Hulebæk*. Meget forandret, privat Eje. Stenen endnu over Døren. Skolen flyttet til Systofte 1854.

Lollands Distrikt 1920.

Paa Lolland solgtes en Del af Ryttergodset inden Skolerne blev opført, hvorfor dette Distrikt kun fik 11 Skoler. De opførtes med 5 Skoler i hvert af Aarene 1722 og 23 og 1 i 1724. De opførtes af Murermester Chr. Fritscher for 550 Rdlr. pr. Skole. I de lollandske Skoler blev der vistnok aldrig indmuret Inskriptionsstene, i hvert Fald er ingen af dem bevarede.

1. *Flaarup*. Ny Skole opført ca. 1856, den gamle benyttedes til Udhus, men brændte 1914.

2. *Errindlev*. Ret uforandret udvendig, tilbygget et Par Fag mod Vest, skraa Gavle, Straatag, ejes og beboes af Elektricitetsværkets Bestyrer, ny Skole opført ca. 1856 i Udkanten af Byen.

3. *Assenbølle*. Saa godt som uforandret udvendig, skraa Gavle, Straatag, oprindelig Længde, gammel Skorsten, gamle Vinduesbuer, paa Muren Kroge til Fastheftning af Vinduesskodder, Bjælkelag som i Maglebrænde paa Falster, den benyttedes kun en kort Tid til Skole, ejes og beboes af en Landmand, der er Efterkommer af den sidste Lærer.

4. *Raagelunde*. Den gamle Skole nedbrudt, ny Skole opført i Kettinge 1914.

5. *Frejlev*. Tilbygget 4 Fag Bindingsværk mod Vest, skraa Gavle mod Øst, Straatag, privat Eje, ny Skole opført nær ved 1914.

6. *Herridslev*. Nedbrudt og ny Skole opført 1892.

7. *Vester Ulslev*. Tilbygning i begge Ender, lige Gavle, Straatag, benyttes baade som Skole og Bolig.

8. *Hjelm*.

9. *Toreby*. Tilbygning i begge Ender, beboes af en Sygeplejerske, ny Skole opført nær ved 1911.

10. *Flintinge*. Tilbygning i begge Ender, smukt vedligeholdet, ejes og beboes af en Enke, ny Skole opført uden for Byen 1900.

11. *Vantore*. Tilbygget 2 Fag Bindingsværk mod Vest, skraa Gavl mod Øst, Straatag, privat Eje, ny Skole opført lidt vestligere 1908.

Fyns Distrikt 1919.

5 Skoler opførtes i hvert af Aarene 1722 og 23 og 10 i Aaret 1724. De opførtes alle af Hofgartner Joh. Krieger og kostede 600 Rdlr. hver; de var de dyreste af alle Skolerne. — I en gammel Protokol i Paarup Skole er noteret, at alle Inskriptionsstenene blev opsat paa Fyn 1727.

1. *Hunderup*. Tilbygget i begge Ender, nedlagt som Skole 1906, beboes af to Familier. Stenen i Odense Museum.

2. *Paarup*. Den gamle Skole ligger i Snekstrup, Tilbygning i begge Ender, privat Eje, ny Skole opført i Paarup 1869. Stenen over Døren.

3. *Hjallese*. Nedbrudt 1878 og ny Skole opført paa samme Plads, nu Overlærerbolig og Skole. Stenen i Gavlen.

4. *Sanderum*. Oprindelig Længde, benyttes nu til Købmandshandel. Stenen i den ny Skole.

5. *Fangel*. Meget forandret, benyttes nu til Købmandshandel, ny Skole opført 1900. Stenen over Skoledøren.

6. *Verninge*. Tilbygning i begge Ender, Hovedrestauration 1910, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen over Hovedindgangen.

7. *Brendekilde*. Tilbygning mod Syd 1856, benyttes nu til Bolig for Lærer og Lærerinde, ny Skolebygning opført 1910. Stenen over dennes Dør.

8. *Bellinge*. Brændt i 1850'erne, nu Bolig for Lærer og Lærerinde, ny Skolebygning opført 1910. Stenen over dennes Dør.

9. *Korup*. Tilbygning mod Vest, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Skoledøren.

10. *Ubberud*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Skoledøren.

11. *Tommerup*. Tilbygning i begge Ender, gamle Døre med do. Beslag, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Skoledøren.

12. *Brylle*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Døren.
13. *Aasum*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Døren.
14. *Hindevad*. Tilbygning mod Øst 1814 og 1866, privat Eje, ny Skole opført tæt ved 1905. Stenen over Skoledøren.
15. *Lumby*. Tilbygning mod Nord 1814 og mod Syd 1843, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Skoledøren.
16. *Allesø*. Indrettet til Bolig alene 1847, tilbygget 4 Al. mod Vest ellers ret uforandret, skraa Gavle, Straatag, benyttes til Bolig for Læreren. Stenen i Forsiden. Nyt Skolehus opført skraat over for 1847.
17. *Broby*. Nedbrudt 1917 og ny Skole opført.
18. *Orte*. Brændt 1856. Ny Skole opført omtrent paa samme Plads, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Døren.
19. *Skalbjerger*. Tilbygning i begge Ender, ejes og beboes af en Snedker, der benytter Skolestuen til Værksted, ny Skole opført 1901. Stenen i dennes Gavl.
20. *Koelbjerger*. Meget forandret, Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen over Hovedindgangen.

Kolding Distrikt 1920.

Af de Skoler, der sparede i Dronningborg Distrikt (se dette), fik Kolding 5, saa der ialt blev 25. De opførtes 1724—27 af Gottfried Schuster og Søren Sørensen for 580 Rdlr. pr. Skole.

1. *Verst*. Vistnok ombygget, ejes og beboes af en Købmand, ny Skole opført 1907. Stenen i dennes Gavl.
2. *Seest*. Meget forandret, benyttes som Bolig for Førstelæreren, ny Skolebygning opført i umiddelbar Nærhed. Stenen i Forsiden.
3. *Vraa*. Til Dels ombygget og meget forandret, benyttes til Bolig for Lærer og Lærerinde. Stenen over Indgangen til Lærerens Lejlighed, ny Skolebygning opført i umiddelbar Nærhed.
4. *St. Andst*. Nedbrudt 1876 og ny Skole opført paa samme Sted, 1909 opførtes ny Skolebygning. Stenen over dennes Dør.
5. *Øster Gesten*. Meget forandret, ejes og beboes af en Landmand, ny Skole opført. Stenen i dennes Gavl.
6. *Vester Vamdrup*. Nedbrudt og ny Skole opført nær ved Kirken. Stenen i dennes Gavl.
7. *Skanderup*. Pænt, men moderne istandsat, ejes og beboes af Pastor Jørgensen. Ny Skole opført 1908. Stenen?
8. *Almind*. Nedbrudt og ny Skole opført 1867. Stenen i dennes Gavl.

9. *Eltang*. Ret uforandret udvendig, tilbygget 2 Fag mod Øst, skraa Gavle, Straatag, fra 1920 kun Bolig for Førstelæreren, nyt Skolehus ved Siden af. Stenen i Forsiden.

10. *Bjært*. Meget forandret, ejes og beboes af en Snedker, ny Skole opført 1918. Stenen i denne.

11. *Harte*. Meget forandret, ejes og beboes af en Maskinist, ny Skole opført ved Harte Kirke 1848. Stenen i dennes Forside.

12. *Aagaard*. Nedbrudt 1854 og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen paa venstre Side af Døren, paa højre Side en tilsvarende.

13. *Herslev*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

14. *Taulov*. Ombygget og meget forandret, ret smuk, benyttes baade som Skole og Bolig. Stenen i Frontspidsen over Hoveddøren.

15. *Bredstrup*. Nedbrudt 1854 og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen i dennes Gavl over Hovedindgangen.

16. *Egeskov*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1907. Stenen i Gavlen af Skolebygningen, en tilsvarende med Navn og Aarstal i samme Gavl.

17. *Erritsø*. Tilbygning i begge Ender, benyttes endnu som Skole og Bolig. Stenen i Forsiden.

18. *Andkjær*. Tilbygning i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Lærerens Indgangsdør.

19. *Smidstrup*. Tilbygning mod Øst, ejes og beboes af en Tømrer, ny Skole opført uden for Byen 1858. Stenen ved Siden af dennes Dør

20. *Skærup*. Nedbrudt 1913 og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen i dennes Gavl.

21. *Pjedsted*. Nedbrudt og ny Skole opført 1882. Stenen over Hoveddøren.

22. *Gaarslev*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1909. Stenen i Forsiden, en tilsvarende paa den modsatte Side af Døren.

23. *Egtved*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1889. Stenen i dennes Gavl.

24. *Højen*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1878. Stenen ved Siden af Døren.

25. *Ammitsbøl*. Meget forandret, ejes og beboes af en Landmand, ny Skole opført i Øst 1863. Stenen i denne.

Skanderborg Distrikt 1918.

4 af de i Dronningborg Distrikt (se dette) sparede Skoler tillagdes Skanderborg, saa der i dette Distrikt blev ialt 24 Skoler. De opførtes sam-

tidig med de koldingske (1724—27) af samme Bygmestre og for samme Pris.

1. *Skanderup (Skanderborg)*. Oprindelig Længde, Knækgavle, Tegltag, nu Butik og Bolig. — Skole for Landdistriktet indtil 1808, derefter Slagtehus og Fattighus indtil 1816, da den blev Skole for Byen. Ny Borgerskole toges i Brug 1858. Stenen indmuret i denne.

2. *Stilling*. Tilbygget 4½ Al. mod Vest, skraa Gavle, Tegltag, set fra Sydøst temmelig uforandret, ejes og beboes af Tømrer Andersen, ny Skole opført mellem Byen og Stationen 1910. Stenen i dennes Sydgavl.

3. *Hørning*. Næsten uforandret udvendig, oprindelig Længde, skraa Gavle, Tegltag. Ejers af Familien Dam, men bortlejet, ny Skole opført inde i Byen 1860 og uden for Byen 1913. Stenen i den sidste Østgavl.

4. *Svejstrup*. Nedbrudt for nogle Aar siden, sidst benyttet som Smedie, ny Skole opført i Bjedstrup i 1860'erne. Stenen over dennes Dør.

5. *Veng*. Nedbrudt for nogle Aar siden, ny Bygning opført paa samme Sted i omtrent samme Stil, ny Skole opført uden for Byen 1870. Stenen i dennes Gavl.

6. *Virring*. Nogen Tilbygning, godt istandsat, benyttes som Skole og Bolig for Lærerinden. Stenen i Gavlen.

7. *Svendstrup*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1906. Stenen over Skoledøren.

8. *Faarvang*. Nedbrudt 1903, benyttedes en Tid som Udhus, ny Skole opført 1891. Stenen i dennes Gavl.

9. *Gern*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1893. Stenen i dennes Gavl.

10. *Linaa*. Meget forandret, ejes og beboes af en Landmand, ny Skole opført ved Landevejen 1905. Stenen i dennes Forside.

11. *Skovsrod*. Nedbrudt og flyttet til Tørring 1834. Stenen forsvunden.

12. *Toustrup*. Meget forandret og tilbygget, ejes og beboes af en Slagter, ny Skole opført uden for Byen 1902. Stenen i dennes Gavl.

13. *Tønning*. Meget forandret, delvis ombygget, privat Eje, ny Skole opført. Stenen i dennes Skolestue.

14. *Søndervissing*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen ved Siden af Døren.

15. *Aastrup*. Nedbrudt 1847 og flyttet til Føvling, 1869 flyttet til Aastrup Mark, men kaldes endnu Føvling. Stenen over Lærers Indgangsdør.

16. *Overby*. Meget forandret, beboes af to Familier, ny Skole opført i Katstrup 1901. Stenen i dennes Frontspids.

17. *Yding*. Oprindelig Længde, Knækgavle, Tegltag, gammel Skorsten,

ejes og beboes af Smed Sørensen, ny Skole opført uden for Byen 1869. Stenen i dennes Gavl.

18. *Hylke*. Meget forandret og tilbygget, privat Eje, ny Skole opført uden for Byen til Dels i samme Stil som den gamle. Stenen i denne.

19. *Taaning*. Meget forandret og tilbygget, privat Eje. Ny Skole opført uden for Byen 1915 i samme Stil som Fr. IV.s. Stenen i dennes Gavl.

20. *Grumstrup*. Meget forandret og tilbygget, ejes og beboes af Enkefru Lassen, ny Skole opført 1909. Stenen over dennes Hovedindgang.

21. *Harlev*. Tilbygget 3 Fag til Skolestuen, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Døren.

22. *Hørslevbole*. Tilbygning i begge Ender, skraa Gavle, Tegltag, har bevaret sit gamle Præg, ejes og beboes af en Landpost, ny Skole opført 1906. Stenen i Skolegangen.

23. *Storring*. Nedbrudt 1876 og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen i Skolegangen.

24. *Sjelle*. Brændt 1853, ny Skole opført paa samme Plads. Stenen i dennes Forside.

Dronningborg Distrikt 1918.

Paa Grund af Godsejernes Vrangvillie mod at deltage i Udgifterne til Skolernes Opførelse og Lærerlønningerne blev der i dette Distrikt kun 10 Skoler. 4 af disse opførtes i 1722 af Landkonduktør Planitz for ialt 1566 Rdlr. 74 Sk. De andre 6 opførtes i 1726 af L. Eriksen for 580 Rdlr. pr. Skole.

1. *Raasted*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads i 1870'erne. Stenen i Skolens Gavl.

2. *Borup*. Brændte 1740, men opførtes paany, tilbygget i begge Ender, benyttes baade til Skole og Bolig. Stenen i den østlige Gavl.

3. *Gimming*. Tilbygget i begge Ender, gammel Skorsten, privat Eje. beboes af to Familier, ny Skole opført 1912. Stenen i dennes Østgavl.

4. *Harridslev*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1914. Stenen over dennes Dør.

5. *Ødum*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads 1888. Stenen over Hoveddøren.

6. *Voldum*. Nedbrudt og ny Skole opført paa samme Plads. Stenen i denne.

7. *Hallendrup*. Meget forandret og tilbygget, ejes siden 1819 af Familien Tegen (nu Sogneraadformand Tegen). Stenen endnu over Døren. Skolen flyttet til Rud Kirke 1819.

8. *Spentrup*. Tilbygning i begge Ender, nyt Tegltag, Vinduér med smaa Ruder, meget hyggelig, benyttet baade som Skole og Bolig. Stenen ved Siden af Døren.

9. *Kristrup*. Megen Tilbygning, privat Eje, ny Skole opført længere nede i Byen. Stenen i denne.

10. *Mejlby*. Meget forandret og tilbygget, i privat Eje. Ny Skole opført 1913. Stenen i dennes Front. Nedenunder staar: Kongens Skole — Folkets Skole — 1721—1913.

Henvisninger og Anmærkninger.

De her anførte Kildeskrifter findes i Rigsarkivet, hvor intet andet er anført.

- Side 9. 1. Rytterdistr. Kontor 1720 Nr. 96.
2. Pontoppidan Annales IV, 102; Zvergius Sjællands Cleresie, 235.
3. Mundtlige Befalinger af Kongen, se Henvisn.¹⁾ Side 19.
4. Joakim Larsen: Dansk Folkeundervisning 1536—1784, Side 197.
(Herefter betegnet: Joak. L.)
- Side 10. 1. Krigskancell. Arkiv, Kopibog b Nr. 701.
2. Krigskanc. Ark.
3. Kanc. Suplikprk. 1720 II, 765.
4. Rytterdistr. Kontor 1720 Nr. 21.
- Side 11. 1. Her er en Slet Daler altsaa regnet = $\frac{2}{3}$ Rdlr.
2. Kgl. Resol. 30. Aug. 1720.
- Side 12. 1. Joak. L., 182.
2. Aarh. Stifts Aarb. 1916, 28.
3. Brasch Vemmetofte Historie II. Bind.
- Side 14. 1. Krigskansl. Arkiv, Kopibog b Nr. 701, Pag. 89—99 med Bilag til 127.
- Side 18. 1. Mundtlige Paalæg eller Befalinger af Kongen hentydes der til i adskillige Indstillinger og Forslag. Joakim Larsen anfører følgende (Joak. L. Henvisn. 1, Side 198): 1) Befaling om Oprettelse af Skolen i Herløv (Side 9). 2) I de sjællandske Kommitteredes Indstilling af 19. Avgust 1720 (Side 10) hedder det — — — „Skoeleer, som Deres Kgl. Mayst. allernaadigst og høyprikelig behager at ville have anordnet.“ — Altsaa forelaa her en kgl. Tilkendegivelse i Sagen, men den behøver jo ikke at have været skriftlig. — 3) I Bircherods her (Side 18) anførte Forestilling til Kongen 9. Dec. 1720: — — „som dette inted er nok, saa har jeg allerunderdanigst berettet Eders Kgl. Mayst. paa Friderichsborg Slot nu afvigte 2. hujus, at der var en Del Overskud af Kongetienderne i Behold“. — Her er altsaa hentydet til en mundtlig Besked af Kongen 2. December. — I flere Skrivelser om Rytterdistriktsager hedder det: „Paa Kgl. Mayst. allern. derom givne mundtlig Befaling.“
- Side 19. 1. Sjællandske Tegnelser, Bind 63, Side 14.
2. Sjællandske Missiver 1721, Nr. 17.
- Side 29. 1. Sjællandske Tegnelser, Bind 63, Side 28.
2. Krigskans. Arkiv Nr. 506, Kopibog D, Nr. 507.
- Side 30. 1. Rentek. Relations og Resolutions Protokol 1721.
2. Svarene findes i Kgl. Resol. af 28. Febr. 1721. Rytterdistr. Kontor 1721, Nr. 73.
- Side 31. 1. Pontoppidans Danske Atlas, Tom. I, Side 353.

- Side 32. 1. Kopibog over udg. Skrivelser fra de Kommitt. til Krigsjordebøgernes Indretning D, Nr. 829.
2. Rytterdistr. Kont. 1721.
3. Rytterdistr. Kont. 1721, Nr. 171.
4. E. Karstensen: Vigsø Sogns Historie 1884, Side 18.
- Side 33. 1. Rytterdistr. Kont. 1725, Nr. 48. Resol. 5. April.
2. Joak. L., 201.
3. Rytterdistr. Kont. 1724, Nr. 21.
- Side 34. 1. Rytterdistr. Kont. 1724, Nr. 178.
2. Rytterdistr. Kont. 1726, Nr. 37, Resol. 10. April.
- Side 39. 1. Civiletatens Hovedudgiftbøger 1722.
2. P. E. Jensen: Gavnø Kloster og Herregaard, Side 528.
- Side 40. 1. Rytterdistr. Kont. 1722, Nr. 41, Resol. 2. Marts 1722.
2. Civiletatens Hovedudgiftbøger 1724 og 1726.
3. Civiletatens Hovedudgiftbøger 1725.
4. Civiletatens Hovedudgiftbøger 1727.
- Side 41. 1. Rytterd. kgl. Resolutioner 1722, Nr. 55.
- Side 44. 1. Se „Tegn. til Skolebygn. paa Landet“, udg. af Vilh. Lorentzen.
- Side 45. 1. Do.
2. H. C. Roede: „Vor Ungdom“ 1908, Side 180.
- Side 46. 1. Rytterd. Kont. 1729, Nr. 49.
2. Om Kakkellovne, se Jørg. Olrik: „Gamle Jernovne“ i Tidsskrift for Industri 1912.
- Side 47. 1. H. C. Roede: „Vor Ungdom“ 1908, Side 178 og 179.
2. Rytterd. Kont. 1726, Nr. 26.
3. Oversat af Lektor Gabrielsen, Randers.
- Side 49. 1. „Ortus et progressus vernacularum skolarum“, Flensborg 1737. Joak. L., 205; K. Ottosen: Vor Folkeskole, Side 30.
- Side 52. 1. Rytterd. Kont. 1723, Nr. 123.
2. Rytterd. Kont. 1722, Nr. 8.
- Side 53. 1. Rytterd. Kont. 1723, Nr. 223.
- Side 54. 1. Rytterd. Kont. 1725, Nr. 88.
2. Rytterd. Kont. 1738, Nr. 99.
3. Rytterd. Kont. 1721, Nr. 244.
- Side 56. 1. Brasch Vemmetofte Historie, II. Bind.
- Side 57. 1. Joak. L., 210.
- Side 59. 1. Joak. L., 208.
- Side 61. 1. I Beskrivelsen af Dansk Skolemuseums Udstilling 1914 ved L. Pedersen hedder det, at Skolestuen var ved et Tralleværk delt, for at Drengene og Pigerne ikke straks skulde løbe sammen, om Skoleholderen gik ud.
2. L. Kock: Den danske Landsbyskoles Historie, Side 114.
- Side 62. 1. Rytterd. Kont. 1723, Nr. 254.
- Side 63. 1. Joak. L., 210, Noten og Henvisn. 2. Her omtaler Joakim Larsen nogle af de første Lærere saaledes:

Niels Jensen i Ballerup drak og sloges med sin Hustru om Brændevinsflasken. Han blev formanet af Provsten, men drak paany. Da en fattig Kone gjorde sin Kirkegang og ofrede ham 1 Skilling, kastede han hende den i Ryggen til Forargelse for Menigheden. Provsten indstillede ham til Afsked 17. August 1723.

Johan Berntsen i Glostrup (Hvissinge?), tidligere Korporal ved de ungarske Dragoner, gik sin Vej 1. April 1722 efter at have faaet sit Kvartal og kom ikke igen; Provsten mener, fordi Skoledistriktet ikke var ham „anstændig“.

Lyder Frichmann i Brøndbyvester var Student. Han „bortveg“ 1723.

I Indberetningen om Degnene i Aarhus Stift 1739 klager Provst Glud i Katstrup over Amtmand Woyda i Skanderborg. I 13 Aar havde der været godt Skolehold i Rytterskolen i Overby af Studiosi, eksaminerede og ansatte af Provsten, men i de sidste tre Aar var Skolen kommen i slet Tilstand derved, at Amtmanden ved sin Fuldmægtig forviste den af Provsten ansatte Lærer, der havde vist sig flink og siden blev ansat i Skanderborg, og Tid efter anden praktkede Skolen tre uheldige Lærere paa: først en Lakaj, saa en afsat Lærer (begge Umuligheder, der hurtig forsvandt) og siden en Student, der forsømte Skolen og opførte sig slet.

Fra samme Skole beskriver Martin Kristensen meget udførlig en Afsættelsessag fra 1791 i Aarhus Stifts Aarvog 1914.

Skoleholderen i Torpmagle havde i 15 Aar tjent som Fourer og Underofficer ved det fynske geworbne Regiment og været med i Skaane, Pommern, Norge og 2 Gange i Bremen. Da han blev 43 Aar, tog han den nævnte Lærerplads 1721 og tjente der i 36 Aar. Afsked med Pension 1757 (Reskr. 29. April 1757).

Som Eksempel paa trofast Arbejde og Udholdenhed anføres her efter L. Pedersen: Landsbyskoler i Tryggevalde Amt i Hist. Aarb. for Præstø Amt 1914—15. — Da Skoleholderne ikke kunde vente nogen Pension ved deres Afskedigelse, blev de rigtignok undertiden siddende alt for længe til Skade for Undervisningen, hvilket de anførte Eksempler ogsaa viser:

Lund i Arnøje „har i sin Velmagt forrettet sit Embede troligt, men har for nogen Tid paa Grund af Alderdom og Svagelighed intet kunnet udrette efter Ønske.“

Irgens i Højerup fortjente 1787 „megen Berømmelse“, men 1798 er han 80 Aar og „kan ikke holde Skole mere.“ Ikke desto mindre træffes han endnu 1800. Børnene har da „kun ringe Kundskab“, og den gamle Degns tiltagende store Svaghed og især Tunghørighed gør ham næsten uduelig til Embedet“. Ikke desto mindre sidder han der endnu ved Visitationen i 1801. Han er da over 82 Aar og „næsten døv“.

Find i Hellested var 80 Aar og holdt Substitut. Om ham hedder det: „Han kan ikke holde Skole, men hans Flid og Troskab i Skolearbejdet spores endnu“.

Side 63. 2. Joak. L., 212.

3. Sjællandske Tegnelser, Bind 72, Side 950.

Side 64. 1. Karl Hansen: Skanderborg By og Slot, Side 5 og 6.

2. Sjællandske Tegnelser, Bind 69, Side 769.

3. Holbergs. Epigr. I, 26, oversat af Sigurd Müller.

Side 101. 1. Levnedsskildringerne er udarbejdede efter C. Molbech: Historiske Aarbøger III, J. Bloch: Amtmænd i Danmark og Salmonsens Leksikon.

